

PRÁVNEHISTORICKÁ ARGUMENTÁCIA V SLOVENSKOM NÁRODNOM PROGRAME V POLOVICI 19. STOROČIA

Michal Potemra

Buržoázne revolúcie v strednej Európe sa v porovnaní so západnou Európou značne oneskorovali. Preto aj formovanie stredoeurópskych národov v ponímaní buržoáznej spoločnosti prebieha od konca 18. storočia, ale najmä v 19. storočí. Nebolo to ináč ani v prípade formovania novodobého slovenského buržoázneho národa, ktorý svoj politický, národný i kultúrny program sformoval až v polovici 19. storočia v diele a práci štúrovskej generácie. Väčšina vedúcich postáv slovenského národného obrodzenia pri formovaní slovenského národného programu vychádzala z nemeckej klasickej filozofie (Herder, Hegel), so značným príklonom k filozofii európskeho osvietenstva a romantizmu a z politických ideálov buržoázneho prerodu európskej spoločnosti na prelome 18. a 19. storočia (ohlas francúzskej revolúcie a celého priebehu obrodzenia národov Európy). Štúrovci pri formovaní politickej a štátoprávnej časti slovenského národného programu vychádzali najmä z prirodzeného práva, s prihliadnutím k realite slovenského národného života, ktorý sa vyznačoval celým radom špecifíčnosti, s ktorými sa nestretávali ani filozofovia európskeho osvietenstva a romantizmu, ani ideológovia buržoáznych revolúcií západnej Európy. K takým realitám slovenského národného života patrila skutočnosť, že slovenský národ sa uvedomoval v mnohonárodnom uhorskom štáte. Ľ. Štúr prevzal z Hegelovho učenia i pojem "Volksgeist" i pojem prirodzeného práva v tom zmysle, že individualitu slovenského národa nemožno chápať len abstraktne, ale uvedomil si, že treba tomuto pojmu dať konkrétnu náplň na základe reálnych potrieb rozvoja národnej individuality. A preto Ľ. Štúr rozviedol pojem národnej individuality tak, že národ má právo na život, právo na reč, právo na kultúru, právo na zem (právo na územie vrátane politickej samostatnosti). Ľ. Štúr bol teda prvý z európskych mysliteľov, ktorý hovoril o konkrétnom obsahu prirodzeného práva národa. G.F. Hegel riešil problém národov na jednom a tom istom území v časovej nástupnosti, keď jeden národ zaujímal územie iného národa. Ľ. Štúr túto problematiku musel riešiť v situácii rozvoja národov vedľa seba. A preto dospel k princípu rovnoprávnosti národov, k možnosti budovať štát

spoločným úsilím viacerých národov, ale tak, že národ je nadriadeným pojmom štátu a štátu sa pripisuje funkcia rozvíjania hmotných a kultúrnych hodnôt príslušných národov.¹⁾

Slovenská marxistická historiografia vysvetľuje formovanie štátoprávnej časti slovenského národného programu v polovici 19.storočia na základe prirodzeného práva ako historicky podmienený fakt, ako jedine reálne východisko pre obrodzenie slovenského národa, bez vlastnej histórie a bez vlastného štátu v minulosti.²⁾ Ostáva však naďalej otvorená otázka marxistického zhodnotenia princípov prirodzeného práva v slovenskom národnom programe tak z hľadiska pokroku alebo zaostávania v slovenskom právnom myslení, ako aj v širších súvislostiach právneho myslenia národov Uhorska, strednej Európy a Európy vôbec. Marxistická teória prirodzeného práva totiž považuje prirodzené právo v pomere k pozitívnemu právu len za fikciu, lebo také právo v skutočnosti nikdy neexistovalo, vyjadrovalo len želanie a snahy, založené na logike (rozume) jednotlivcov i celých spoločných skupín, a preto má špecifické miesto v celkovom právnom myslení. Pritom sa uznáva, že idea prirodzeného práva v učení osvietenecov v 17. a 18.storočí zohrala pokrokovú úlohu, lebo v jeho mene buržoázia bojovala proti feudálnemu poriadku. Ale aj v ďalšom vývoji európskej spoločnosti zohralo prirodzené právo pokrokovú úlohu, keď napomáhalo vývoju spoločnosti. Tak napr. pri formovaní programu hospodárskeho a politického oslobodenia robotníckej triedy princípy prirodzeného práva sa stali súčasťou ideológie robotníckej triedy a v jej zápasoch smerovali k zabezpečeniu hospodárskych a politických požiadaviek robotníckej triedy v pozitívnom práve buržoázneho štátu.³⁾ Zhodnotenie princípov prirodzeného práva v programe slovenského národa je potrebné aj preto, lebo princípy prirodzeného práva v každej dobe sa mohli

¹⁾ V á r o s s o v á E., Svetonázor Ľudovíta Štúra a jeho vplyv na ideologické formovanie slovenského národa, in: Kapitoly z dejín slovenskej filozofie, Bratislava 1957, s. 170 - 230; P r a ž á k A., Slovenská otázka v době J.M. Hurbana, Separát, Bratislava 1923, 229 s.; O s u s k ý S.Š., Filozofia Štúrovcov, Zv. I-III, Myjava 1926, 1928, 1932, 322, 400, 492 s.; Č i ž e v s k i j D., Štúrova filozofia života, Bratislava 1941, 182 s.; Z prác Ľ. Štúra, najmä jeho rukopisné Prednášeni historická a Úvod do všeobecných dejín (v LAMS), v našej práci cit. podľa Š t ú r Ľ., Dielo II., Bratislava 1956, s. 31-48, Š t ú r Ľ., Naše položenja vo vlasti.Slov. nár. noviny 11.sept. 1846, s. 467-468, 15.sept. 1846, s. 471-472, 18.sept. 1846, s. 475-476, 22.sept. 1846, s. 479-480 - to isté v Š t ú r Ľ., Dielo I, Bratislava 1954, s. 209-222.

²⁾ B i a n c h i L. a kol., Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu, Zv. I, Bratislava 1971, s. 64, 74, 103-104, 119 a ďalšie; Dejiny Slovenska, Zv. II, Bratislava 1968, s. 71; T i b e n s k ý J. a kol., Slovensko. Zv. I. Dejiny, Bratislava 1971, s. 517-525, 527-541.

³⁾ S t u č k a P.I. Revoluční úloha práva a státu, in: Sovětské právní myšlení ve 20.letech. Praha 1968, s. 29, 34, 56, 148; P e s c h k a V., A modern jogfilozófia alapproblémái, Budapest 1972, s. 108-156.

stať (a skutočne sa aj stali) súčasťou konzervatívnej, ba až reakčnej ideológie, ktorá vysvetľovala skutočný štátoprávny stav za nemenný, za spočívajúci na akomsi transcendentálnom právnom princípe. Veď v prvej polovici 19. storočia prirodzené právo (ius naturae) malo samostatné katedry na právnických fakultách univerzity v Pešti i akadémii v Bratislave a v Košiciach. Jeho prednášateľmi boli často právnici slovenského pôvodu. Z nich uvidíme aspoň štiavnického rodáka PhDr. a JUDr. Antona Virožila (1792-1868), ktorý v rokoch 1822-1832 bol profesorom Právnickej fakulty v Bratislave a v rokoch 1832-1860 profesorom Právnickej fakulty v Budapešti a v rokoch 1850-1860 rektorom peštianskej univerzity. Väčšinou prednášal teóriu prirodzeného práva a v záujme upevňovania vládnuceho právneho poriadku.⁴⁾ Medzi ponímaním prirodzeného práva u Ľ. Štúra (a celej štúrovskej generácie) a u oficiálnych predstaviteľov dobovej právnej vedy bol značný rozdiel. Ľ. Štúr stál na princípe prirodzeného práva revolučného rázu, na jeho základe chcel zmeniť jestvujúci právny poriadok tak v záujme upevnenia buržoáznedemokratického spoločenského poriadku, ako aj v záujme rovnoprávnosti všetkých národov.

Už tým samým, že Štúrovci formovali svoje prirodzenoprávne názory na základe Heglovej filozofie, ktorá pripúšťala vývoj ľudskej spoločnosti, a to i v takých spoločenských inštitúciách, ako sú štát a právo, dostávali sa vlastne "na cestu" k právnehistorickej škole.⁵⁾ Veď celá romantická ideológia od Herdera cez Kollára sa z hľadiska vývoja ľudskej spoločnosti s veľkými nádejami pozerala na budúcnosť slovanských národov. Na základe učenia Herdera a Hegla Štúrovci zvýraznili tézu o pôvodnosti a špecifičnosti slovenského kmeňa a v záujme jeho historičnosti prevzali argumentáciu slovenskej obrodeneckej histórie. Ľ. Štúr zdôrazňoval na tomto základe, že slovenský národ mal kedysi svoj štát, že bol teda národom historickým, že Maďari pri budovaní uhorského štátu prevzali od Slovákov ústavné zákony, administratívne členenie krajiny na župy, kresťanskú duchovnú kultúru, poľnohospodárstvo a remeslá.⁶⁾

⁴⁾ V i r o ž i l A., Jus naturae privatum... Tomus I.-III., Pest 1833, 326+392+336 s.; V i r o ž i l A., Epitomae juris naturae..., Pest 1839, 529 s. - A. Virožsil bol českého pôvodu, do svojej smrti 1868 bol dôverným priateľom F. Palackého, odmietal nacionalizmus maďarského národného obrodzenia a bol stúpencom myšlienky nadnárodného Uhorska, resp. Rakúska. Pozri B o r o v i č k a J., Palacký a Virožsil, Bratislava 2, 1928, s. 362-389, ako aj P a u l e r T., Adalékok a hazái jogtudomány történetéhez, Budapest 1878, s. 202-230.

⁵⁾ S t u č k a P. I., c. d., s. 159 charakterizuje nemeckú právnehistorickú školu (Hugo, Savigny, Puchta) ako teóriu kontrarevolúcie ako reakciu proti revolučnému prirodzenému právu. V slovenskom národnom programe sa však neprejavili konzervatívne princípy tejto školy, lebo slovenskí národovci používali právnehistorickú argumentáciu na podporu svojho prirodzenoprávneho postoja a na obranu proti skreslenému "historickému právu" vládnučích maďarských tried.

Historická argumentácia slovenskej obrodeneckej historiografie stála však do roku 1848 na pokraji princípov formulovania slovenského národného programu. Tak v základných politických prejavoch slovenskej národnej buržoázie (mikulášske Žiadosti slovenského národa ako aj štátoprávny program slovenského prosbopisu z marca 1849) ako aj v celej politickej činnosti predstaviteľov slovenského národného hnutia v revolučných rokoch 1848/1849 i v období Bachovho absolutizmu sa zdôrazňoval v prvom rade princíp národnej rovnoprávnosti a prirodzeného práva. V tom smere sa upierali aj nádeje slovenských národovcov pri definitívnom usporiadaní pomerov rakúskej ríše a v požiadavke na politicko-územnú samostatnosť slovenského národa. Keď sa roku 1850 nastolila možnosť usporiadania rakúskej ríše na základe historicko-politických územných individualít, slovenskí politici jednoznačne odmietli tento princíp v obave, že Slovákom a Slovensku sa pri takom usporiadaní rakúskej ríše neprizná historicko-politická individualita. Podporovali princíp federácie národov a odmietali princíp federácie historicko-politických území.⁷⁾ Keď sa nádej na federalizáciu Rakúska na princípe národnom rozplývala, odmietali federalizáciu Rakúska vôbec a stavali sa za centralizáciu rakúskej ríše. J. M. Hurban v tom čase napísal: "Na Slovensku je federalizmus toľko, čo návrat starého Rakúska s uprednostnením maďarizmu. Čím viac federalizmu, tým viac historického práva, a čím viac tohoto, tým viac slovenského otroctva".⁸⁾ Aj J. Záborský v tom čase sa prihovárал za centralizáciu Rakúska bez ohľadu "na takrečené historické právo", ktoré si žiadajú len tie národy, ktoré v minulosti panovali, alebo v tomto smere majú určité historické spomienky.⁹⁾ Toto jednoznačné odmietanie historického práva ako princípu pre štátoprávny rozvoj Slovákov ani v tých rokoch neznamenalo zanedbávanie problematiky slovenských národných dejín. J. Záborský už v tom čase pracoval na najstarších dejinách Uhorska a toto sa prejavilo aj v jeho publicistike.¹⁰⁾ V tom čase bol azda jediný, ktorý k svojim historickým a publicistickým prácam študoval pramene a kriticky hodnotil prístupnú literatúru. Ľudovít Štúr a

⁶⁾ Š t ú r Ľ., Starý a nový vek Slovákov, cit. podľa Š t ú r Ľ., Dielo II, Bratislava 1956, s. 73-95.

⁷⁾ B i a n c h í L. a kol., c.d., s. 63-74; Dejiny Slovenska, Zv. II., c. d., s. 91-121.

⁸⁾ H u r b a n J.M., Hlas ze Slovenska o centralizaci a federaci, Vídeňský denník 1851, cit. podľa P r a ž á k A., c. d., s. 49.

⁹⁾ Z á b o r s k ý J., O centralizaci a federaci, Slov. noviny, 28.nov. 1850, s.1.

¹⁰⁾ P o t e m r a M., Štátoprávne myslenie Jonáša Záborského, Práv. obzor 59, 1976, č. 6, s. 525-542.

ďalší jeho rovesníci sa opierali viac o filozofickú a národopisnú literatúru (P. J. Šafárikove Slovánske starožitnosti) ako o historický výskum vlastný alebo prebratý. V argumentácii prevažujú skôr jazykové - etymologické argumenty a špekulatívno-racionálne úvahy o nastoľovaných problémoch. Zo všeobecných národných dejín sa uplatňovali najmä tézy, že Slováci sú bohom stvorený národ, preto majú právo na existenciu v rodine európskych národov, že sú autochtonní, ba najstarší obyvatelia Uhorska, pričom sa odvolávali už na starogréckeho Herodota a rímskych historikov, u ktorých hľadali zmienky alebo priamo argumenty pre vyslovenú tézu. V oblasti dejín štátu a práva tvrdili, že Slováci mali svoj štát už pred príchodom Maďarov do strednej Európy, že Uhorsko prevzalo štátne zriadenie od Slovákov, že Slováci neboli premoženým národom, ktorý si Maďari podmanili, ale boli najvplyvnejšími budovateľmi uhorského štátu. Slovensko malo do 11. storočia osobitné štátoprávne postavenie v rámci Uhorska (ba aj neskoršie). V predstavách Štúrovcov o národnej minulosti Slovákov sa uplatňovalo romantické myslenie¹¹⁾ v rovnakej miere ako v myslení ostatných národov Uhorska (Maďari, Rumuni), ale aj v Európe. Myslenie v obrazoch historickej povesti a idealizácia skutočných historických faktov bola potrebná k šíreniu národného sebavedomia tak v radoch národnej inteligencie ako aj v radoch ľudových mäs.

Keď sa roku 1860 maďarskej, českej a rakúskej aristokracii podarilo v Ríšskej rade presadiť reorganizáciu Rakúskej ríše na princípe federalizácie územných historicko-politických individualít, slovenské politické kruhy boli nútené prehodnotiť svoj politický program¹²⁾ rovnako, ako to urobili napr. českí politici a národovci a samozrejme aj maďarskí politici, ktorí sa len ťažko zriekali svojich politických ideálov z rokov 1848/1849. J.M. Hurban roku 1860 priamo vyčítal českému politikovi dr. F.L. Riegrovi, že českí členovia Ríšskej rady zradili myšlienku národnosti ako základný princíp usporiadania Rakúskej ríše a prijali myšlienku historického práva, myšlienku historicko-politických individualít: "...vy trháte celý zväzok Slovánský, na dlhé, dlhé časy, keď sa lepíte na lep maďarskej historickej individuality a tým pochovávate na-

¹¹⁾ P r a ž á k A., Pokusy Štúrových žáků o vědu a vzdělávací ústavy, Bratislava 2, s. 390-423.

¹²⁾ B o k e s F., Pokusy o slovensko-maďarské vyrovnanie r. 1861-1868. Martin 1941, 236 s.; R a p a n t D., Viedenské memorandum slovenské z roku 1861, Martin 1943, s. 37-39; M e s á r o s J., Slovenská otázka v politike slovenskej buržoázie v druhej polovici 19. storočia, Hist. časopis 8, 1960, č. , s. 324-359; M e s á r o s J., Štátoprávne snahy Slovákov po buržoáznej revolúcii, in: Slováci a ich národný vývin, Bratislava 1966, s. 213-228; H o l o t í k Ľ., Der österreichisch-ungarische Ausgleich und die Slowaken, in.: Der österreichisch-ungarische Ausgleich 1867, Bratislava 1971, s. 727-745; Dejiny Slovenska II. c. d., s. 166-216; B i a n c h i L. a kol., c. d., s. 116-123.

jmä nás, a sebe tiež nepripravujete ruží! Maďari i vám i Nemcom vyrástli nad hlavy a teraz tancujete, i Vašnosť i Martinic, dľa písťaľky Scécsé-
novcov, Majláthovcov a Apponyovcov. Veď sa vy zbadáte, ale bude pozde!
Prečo ste opustili stále naše i svoje ideále o národnom práve modernom?
Prečo ste sa ulepili na historické haraburdie a prežklé pergameny sta-
rých stavovských práv? Myslíte si že keď pomôžete Maďarom z blata a do-
pomôžete im ku stratenej starej konštitúcii, oni vám budú pomáhať vy-
hrabávať vašu zašlú historickú individualitu? Mýlite sa.Slovákov,
Rusov uhorských, Slovincov, Srbov ste pochovali. To je factum. A či si
obránite svoje staré štátne právo, to bude závisieť od milosti Maďarov
a Nemcov."¹³⁾ Po Októbrovom diplome roku 1860 a Februárovom patente
z roku 1861 sa ťažisko slovenského politického života prenieslo z Vied-
ne do Budína a Pešti a začala sa nová etapa slovenských politických de-
jín.

Programotvorným, agitačným a organizačným prostriedkom slovenskej ná-
rodnej politiky sa od marca 1861 stali Pešťbudínske vedomosti. Už ich
program naznačil, že slovenský národný program sa bude i naďalej rozví-
jať v prvom rade na princípoch prirodzeného práva a len v druhom rade
sa bude odvolávať aj na historické práva slovenského národa v Uhorsku:
"Historické právo uznávame síce, lebo veď nás ono za najstarších dedi-
čov vlasti našej uhorskej, za podstatnú čiastku svätej koruny uhorskej,
a históriu uhorskú za vlastnosť našu tak dobre, jako ktoréhokoľvek iné-
ho kanonizuje, lež príčiny, možnosti a potreby nevidíme a neuznávame,
že by sme pre jednotlivým záujmom hoviace vysvetľovanie práva toho,
princípu spravodlivosti vôbec a právu ľudskosti, újmu trpeť nechať mu-
seli."¹⁴⁾ Právnehistorická argumentácia v tom čase nechýbala ani u hlav-
ného predstaviteľa prirodzenoprávneho princípu medzi slovenskými náro-
dovcami, u Š. M. Daxnera. Ten na názory členov Ríšskej rady z 21. júna
1860 v prospech prirodzeného práva slovenského národa reagoval údaj-
mi zo skutočného života ale aj historickými argumentami characteristic-
kými pre celú štúrovskú generáciu.¹⁵⁾ Š.M. Daxner tie isté myšlienky zo-
pakoval potom aj v svojom prejave na memorandovom zhromaždení v Martine
5. a 6. júna 1861.¹⁶⁾ Aj J. Palárik privítal Októbrový diplom roku 1860,
lebo ústava Uhorska "je náš starootcovský svätý pozostatok.... z veleb-

¹³⁾ Rozhovor dr. Jozefa M. Hurbana a dr. Fr. L. Riegra roku 1860, Zápiska Jozefa
M. H u r b a n a, Nár. noviny, 25.febr. 1911, s.1.

¹⁴⁾ Programm, Pešťbud. vedomosti, 19.marca 1861, s.1.

¹⁵⁾ D a x n e r Š.M., Hlas zo Slovenska, in., Š.M. D a x n e r, V službe náro-
da, Bratislava 1958, s. 182, 188, 189.

¹⁶⁾ D a x n e r Š.M., c. d., s. 208.

ných zručaní veľkého kráľovstva Slovákov....".¹⁷⁾ Ale neskoršie žiadal pre Slovákov to, "čo nám podľa prirodzeného a starohistorického práva prislúcha".¹⁸⁾ J. Moravčík formuloval požiadavky Slovákov na základe historického práva Veľkej Moravy, ale aj na základe jednotlivých zákonov z Corpus juris hungarici, počínajúc Štefanom I. (najmä jeho Napomínanie), Ladislavom I., odvolávaním sa na uhorský zák. čl. 15/1439, 13/608, 34/1655, na Verböczyho Tripartitum (III. tit. 25), v zmysle ktorých v Uhorsku vládla rovnoprávnosť národov. Túto porušujú len zák. čl. 16/1791, 7/1792, 3/1836, 6/1840, 4/1844, 5/1848 a 16/1848. Podľa J. Moravčíka zákony, porušujúce národnú rovnoprávnosť v Uhorsku boli zrušené zák. čl. 8/1849 tzv. národnostným zákonom maďarského revolučného snemu v Segedíne, kedy bola zabezpečená všetkým národom v Uhorsku rovnoprávnosť a právo národného rozvoja.¹⁹⁾ J. Nemessányi bránil historičnosť slovenského národa v Uhorsku jeho zásluhami pri budovaní uhorského štátu a pri jeho obrane proti Tatarom a Turkom. Znovu obnovil myšlienku získania slovenskej šľachty a zemanstva pre slovenský národný program vzhľadom na jej slovenský pôvod i vzhľadom na organickú štruktúru slovenského národa so všetkými spoločenskými triedami.²⁰⁾ Všetky tieto myšlienky historického práva Slovákov v Uhorsku sa prejavili aj v martinskom Memorande slovenského národa z roku 1861.

Národné a štátoprávne požiadavky martinského Memoranda vyvolali odpor a kritiku v maďarských politických kruhoch, preto slovenskí národovci museli podrobnejšie rozvíjať najmä základné body týchto požiadaviek: samobytnosť slovenského národa v Uhorsku proti koncepcii jednotného politického národa uhorského, historický základ a ústavnosť slovenského Okolia v rámci Uhorska, právo uhorského kráľa na vydanie osobitného privilégia pre Slovákov na základe martinského Memoranda, zmysel Pragmatickej sankcie pre slovenské národné požiadavky a pod. Všetky tieto úvahy viedli k riešeniu základných otázok vzťahu prirodzeného a pozitívneho práva, vzťahu pozitívneho a historického práva, ale aj k výskumu koncepcie dejín uhorského štátu s osobitným zreteľom na mies-

¹⁷⁾ P a l á r i k J., Čo máme očakávať od konštitúcie uhorskej pre našu národnosť a čo nám teraz predovšetkým treba. Priateľ školy a literatúry 2, 1860, č. 4 - cit. podľa P a l á r i k J., Za reč a práva ľudu, Bratislava 1956, s. 29-33.

¹⁸⁾ P a l á r i k J., Účel Austrie pod centralizmom a dualizmom. Slov. noviny 1, 1868, č. 33-34, 39-39, 41-42, cit. podľa P a l á r i k J., c. d., s. 102.

¹⁹⁾ M o r a v č í k J., Úvahy o budúcom postavení slovenského národa v Uhrách. Pešťbud. vedomosti 22.marca 1861, s. 1-2.

²⁰⁾ N e m e s s á n y i J., Naše časy a naša úloha, Priateľ školy a literatúry 3, 1861, č. 14-17, cit. podľa B o k e s F., Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1914, Zv. I, Bratislava 1962, s. 264-277.

to Slovákov v ňom. Všetky tieto základné otázky slovenských dejín štátu a práva sa riešili v polemike s maďarskou politickou literatúrou a politickou praxou v rokoch 1860-1868, ale aj s prihliadnutím k vývoju štátoprávneho myslenia v českom národnom programe. Úvahy slovenských národovcov mali publicistický charakter a slúžili aktuálnym potrebám slovenskej politiky. Napriek chybám a nedostatkom, ktoré vyplynuli najmä z nerozvitosti štátoprávnej kultúry Slovákov v tomto období i zo závislosti na podobnom postupe u všetkých európskych národov tejto doby, podarilo sa slovenským národovcom vytvoriť aj na tejto platforme zdravé jadro štátoprávneho programu Slovákov, ktoré znesie tak kritiku z hľadiska všeobecného pokroku európskeho štátoprávneho myslenia ako aj z hľadiska formovania slovenského politického programu pre celý národnooslobodzovací zápas Slovákov až do vzniku Československej republiky a z hľadiska rozvíjania slovenskej historiografie tak v oblasti všeobecných národných dejín ako aj v oblasti slovenských dejín štátu a práva.²¹⁾ Toto sa slovenským národovcom podarilo najmä preto, že si kládli za cieľ len základné požiadavky pre existenciu a rozvoj slovenského národa a že ako nevládnúci národ "na vlastnom tele" pociťovali logickú, historickú a momentálnu slabosť štátoprávneho myslenia vládnuceho národa.

V našom príspevku sa osobitne dotkneme právnefilozofických a ústavnoprávnych úvah dr. Jána Mallého-Dusarova, úvah Petra Kellnera-Z. Hostinského o koncepcii dejín uhorského štátu, článkov F. V. Sasinka a J. Záborského o najstarších dejinách uhorského štátu a historicko-politických úvah Jozefa Hložného-Hložanského. Títo sa totiž v rokoch 1860-1868 najviac zaslúžili o rozvoj právnehistorického myslenia na Slovensku.

MALLÉHO PRÁVNEFILOZOFICKÉ ÚVAHY A KONCEPCIA PRAGMATICKEJ SANKCIE

Dr. Ján Mallý-Dusarov²²⁾ patril v rokoch 1861-1865 k najčastejším prispievateľom Pešťbudínskych vedomostí a v svojej publikačnej činnosti sa zameriaval na základné otázky slovenskej politiky: na tvorbu slovenského národného programu, na jeho vysvetľovanie a propagovanie, ale i na jeho

²¹⁾ T a j t á k L., K niektorým otázkam slovenskej historiografie v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 19. storočia a historické práce J. Záborského. Rukopis referátu na konferencii o J. Záborskom v Martine v januári 1976. - K uvedeným otázkam pozri aj Ch a l o u p e c k ý V., Staré Slovensko, Bratislava 1923, K a d l e c K., Uhry a historické právo, Prúdy 9, 1925, s. 262-273 a ďalšie.

²²⁾ K životopisu a dielu dr. J. Mallého pozri Sborník Literárnovedeckého odboru SSV, zv. I., Trnava 1933, s. 59-346.

obranu proti kritike z najrozličnejších strán. Na základe svojho filozofického vzdelania vychádzal z princípov prirodzeného práva: "národy teda sú či na silu, či na prirodzené právo ohľad berieš, vždy a všetky rovnoprávne. Túto rovnoprávnosť nik nemôže pretvoriť právom... My jako všetky ostatné národy máme ju prirodzeným právom a preto ju proste každý uznať musí.Darmo si India oproti tomuto božskému právu robia skrivodlivé "zákony", darmo si vymýšľajú rozličné zásady o "všeobecnej potrebe", o "všeobecnom dobru", o "kultúre a inteligencii", o "vyšších interesoch", týmto spôsobom nič proti nám nedokážu. Toto všetko nemôže premeniť našu prírodu, to nemôže urobiť, aby Slovák nebol Slovákom. Dokiaľ ale naša príroda trvá, dotiaľ trvá naše prirodzené právo".²³⁾ Pri tom zastával názor, že pozitívne právo nemôže odporovať prirodzenému právu, preto pozitívne právo, ktoré porušuje princípy prirodzeného práva, skôr-neskôr sa stane neplatným tak pre odpor životnej reality ako aj pre nahliadnutie zákonodarcu o jeho nespravodlivosti, a preto možno očakávať jeho zrušenie spravodlivejším pozitívnym zákonom.²⁴⁾

Keď sa uhorský parlament roku 1861 postavil na stanovisko historicko-politickej individuality Uhorska, jeho historického práva a právnej kontinuity uhorských ústavných zákonov od Pragmatickej sankcie cez uzákonenie maďarskej reči vo verejnom živote Uhorska až po zákonodarstvo z roku 1848/49, dr. J. Mallý-Dusarov postupne zaujímal k nastoľovaným problémom štátoprávneho vývoja Uhorska principiálne postoje na základe slovenského národného programu, resp. pre potreby tohto programu. Najprv rozobral filozofickú podstatu historicko-politickej individuality vtedajšieho Uhorska. Vychádzal zo základnej aristotelovsko-tomistickej filozofickej tézy, že vec - jednotlivina - individualita musí byť v prvom rade sama v sebe definovaná, resp. definovateľná a v druhom rade nesmie mať také protirečenia, ktoré by mohli narušiť jej vnútornú obsahovú jednotu a harmóniu. O veci, v ktorej zápasia protirečenia, možno v najlepšom prípade hovoriť, že ešte len "pracuje k individuálnosti, ktorá sa môže stať, i nie". Uhorsko v zmysle týchto téz nebolo historicko-politickou individualitou najmä preto, že zo stránky obsahovej len predstiera jednotu na základe maďarskej štátnej idey, ale v skutočnosti zo stránky obsahovej Uhorsko predstavuje vážne protirečenia národné, občiansko-právne i historicko-právne: "Uhorská krajina najsamprv nemá tej druhej vlastnosti pomerného vnútorného súhlasu. V nej až dosiaľ dve pomerne dosť mocné sily zápasia: národ maďarský a národy nemaďarské. Toto je tak

²³⁾ D u s a r o v (Mallý J.), Nepotrebuje politikých darov, Pešťbud. vedomosti, 11. okt. 1861, s. 2-3.

²⁴⁾ Tamže.

důležitý zápas, že on jej bytnost preinačiť môže...."²⁵⁾ Dr. J. Mallý naznačil, že obsahová jednota a harmónia Uhorska môže nastať len potom, keď sa Maďari dohodnú s nemaďarskými národmi na spoločnom budovaní uhorského štátu, alebo potom, keď nemaďarské národy v Uhorsku prestanú existovať násilným alebo dobrovoľným splynutím s maďarským národom. "Že podľahli, to myslia Maďari a preto nás nechcú uznať, čo "národ", lež čo "občanov"; že sa porovnaly, tj. že o tomto porovnaní nemožno pochybovať, že je ono tak isté, jako by sa už bolo stalo, myslí ta passivná stránka..... Avšak dokiaľkoľvek náš národ ešte docela a na smrť nepodľahol; alebo dokiaľ sa porovnanie s Maďarmi nestalo skutkom: dotiaľ je pre nás zásada "historicko-politickej individuálnosti" nemožná, preto, že nie je pravdivá. My by sme klamali sami seba, my by sme plávali proti vode, my by sme sa dopušťali zákaznosného anachronizmu, keby sme ju uznali. Bude-li možná o individuálnosti Uhorskej krajiny hovoriť neskorej, to časy ukážu, jestli totižto padneme, alebo sa porovnáme: že ale teraz o nej hovoriť nemožno, to je očividné".²⁶⁾

Tu dr. J. Mallý neuviedol tretiu alternatívu, ktorú jasne naznačil Š.M. Daxner: keď si Slováci zachovajú hárodnú individuálnosť a Maďari ju v Uhorsku neuznajú, musí sa rozpadnúť Uhorsko.²⁷⁾

Dr. J. Mallý celkovú politickú situáciu v Uhorsku r. 1861 z hľadiska filozofického charakterizoval ako chaos, v ktorom platí pravidlo "kto z koho", "ten z toho", ako situáciu, v ktorej je "samprvšia otázka bytnosti a nebytnosti každej čiastky bez ohľadu na druhú".²⁸⁾ Dr. J. Mallý naznačuje, že o individualite možno hovoriť len tam, kde možno hovoriť o organizme, v ktorom "panuje jedna hlavná sila nad ostatnými: tak bude i vo vlasti našej jedna hlavná sila panovať nad ostatnými. Sila táto alebo bude národná, alebo bude právna. Bude-li národná: tu hľa máte suverenitu maďarského národu v Uhrách. Bude-li právna: tu hľa máte naše "občianske" a "osobné" práva bez národnosti, o ktorých hovorí národa snemového povereníctva. My ale ani národnú suverenitu občianskeho práva nad národním uznať nemôžeme. My chceme byť rovnoprávni s inými národami; my chceme ale i rovne tak národnie, jako občianske práva."²⁹⁾

Dr. J. Mallý z maďarského politického myslenia o historicko-politic-

²⁵⁾ D u s a r o v (Mallý J.), Historickopolitická individuálnosť, I., Pešťbud. vedomosti, 6.dec. 1861, s. 1-2.

²⁶⁾ Tamže.

²⁷⁾ D a x n e r Š.M., c. d., s. 176-177.

²⁸⁾ Pozri pozn. č. 25.

²⁹⁾ Tamže.

kej individualite Uhorska jasne vydedukoval, že ono znemožňuje zabezpečenie národného života a že maďarské vládnuce kruhy ako nositelia tohto myslenia chcú podriaďiť nemaďarské národy alebo suverenite maďarského národa alebo suverenite občianskeho práva... A postaviť právo občianske nad národné znamená toľko, ako národný život nemaďarských národov vystaviť neomylnnej záhube.³⁰⁾ Maďarské politické myslenie týchto kruhov charakterizoval ako nehistorické, pretože nepopierajú existenciu Slovákov ako národa z minulosti, ale neuznávajú silu slovenského národa pre súčasnosť a budúcnosť. Preto nadvláda reči maďarskej v Uhorsku r. 1848 je neprestupnou hrádzou medzi minulosťou a budúcnosťou, ale súčasne je popretím historického postavenia Slovákov.

Dr. J. Mallý potom upozornil na neúnosnosť maďarskej argumentácie o politickom práve vládnuúcich tried Uhorska. Poukázal na to, že súčasná politika je možná len na základe rešpektovania historického práva (historického vývoja) alebo na základe názorov súčasnosti s ohľadom na budúcnosť, teda politika, ktorú nazval politikou príhodnosti-opportunity. Dr. J. Mallý odmietal "politikou príhodnosti", lebo "úplne závisí od osoby, bo zamienali sa osoby, premení sa úsudok o okolnostiach, ktorý túto politiku riadi... Politika príhodnosti teda nie je nič inšieho, nežli samovládstvo toho, kto práve vládu v rukách má".³¹⁾ Dr. J. Mallý sa proti takejto politike jednoznačne postavil: "Ja sa s politikou príhodnosti nesnášam a držím politiku na historických právach založenú, nie len za lepšiu, lež za jedine pravú... Ja chcem politiku historického práva, a tak teda v Uhrách politiku na pragmatickej sankcii osnovanú".³²⁾

Z týchto základných filozofických pozícií dr. J. Mallý sformoval svoje stanovisko k politike historického práva. Východiskom mu bola pragmatická sankcia v takom ponímaní ako v čase jej vzniku, "ako dieťa a vplyv svojho času... a preto má-li pragmatická sankcia ostať skutkom historickým, a tak svoju cenu a platnosť pre život zachovať: nesmie sa od svojho koreňa, tj. od okolnosti svojho času, z ktorých vyrostla odlúčiť... Za času pragmatickej sankcie žili v Uhorskej tri hlavné národy: slovanský (Slováci a Rusíni), maďarský a románský. Srbi, ktorí terazšiu Vojvodinu obývajú, prišli neskorej. Tieto tri národy boli tenkrát úplne rovnoprávne, - úplne pravím, t.j. i v občianskom i v národnom ohľade. Naša národná rovnoprávnosť bola tenkrát nepochybným právom, že o jej upieraní nikde stopy niet. Nech nám dokáže, kto môže, že sme za času

³⁰⁾ Tamže.

³¹⁾ D u s a r o v (Mallý J.), Historickopolitická individualita, II., III., Pešťbud. vedomosti, 10.dec. 1861, s. 1-2, 13.dec. 1861, s. 1-2.

³²⁾ Tamže.

ustanovenej pragmatickej sankcie neboli rovnoprávni a to síce i v národnom ohľade. Naša šlechta mala tie isté práva, čo maďarská a naša národnia reč podobne..... Maďari nemajú práva, považovať túto sankciu jedine za výplyv svojho života a živlu; lež toto právo i nám spoločne s nimi patrí... Jestli tedy dakto pragmatickú sankciu tak vykladá, že nám ona len "občianske právo" zaručuje, ten vynecháva z okolností historických a z práv i slobôd krajinských byvšiu našu národniu rovnoprávnosť a tak teda sa nedrží historického práva. On podkladá pragmatickej sankcii iný smysel a cenu, on ju v jej historickom význame ľubovoľne mení: a tak neuznáva jej historické právo... Bo tým istým právom, ktorým on z nej vynecháva naše národné práva, tým istým právom môžeme vynechať jeho občianske práva. I jedny i druhé sú v nej obsažené, a preto smiali sa vynechať jedné, musia sa smieť vynechať i druhé. Ktože bude smieť povedať, že vynechať z nich jednu polovicu, väčším hriechom je, nežli vynechať druhú polovicu? Slováci, ktorí na jej ustanovení účasť brali, chceli mať zabezpečené i jedno právo i druhé. A kde že to stojí, žeby práve Slovák jedno právo musel si menej vážiť nežli druhé? Kde že to stojí, že by jedna polovica historickej ceny na pragmatickej sankcii bola menej hodná nežli druhá? Smiali Maďari jednu časť práv pragmatickej sankcie odhodiť preto, že sa jim to k zachovaniu jich národnosti potrebným byť vidí: musí i nám byť dovolené odhodiť druhú časť, jestli by sa to nám k zachovaniu našej národnosti potrebným byť videlo. A však tenkrát nemožno viac hovoriť, že sa v Uhorskej politika historického práva vedie, lež bude to politika príhodnosti. Tenkrát sa národy uhorské postavili jeden s druhým do odporu, maďarský z jednej a nemaďarský z druhej strany. Rozdelení tedy budeme na stránky, ktorým ide o národno-politický život: a tak je historicko-politická individuálnosť krajiny Uhorskej tam tá! Ona, jako som dokázal, len úplnej rovnoprávnosti je možná."³³⁾

Dr. J. Mallý v svojich úvahách odmietol odvodzovanie politicko-historickej individuality Uhorska z pragmatickej sankcie. Argument vedúcich maďarských politikov, že majú pragmatickú sankciu, a tým samým majú aj individuálnosť, jakoby sa individuálnosť táto na pragmatickej sankcii zakladala, považoval za logickú "zvrátenosť". Podľa neho je to stavanie historického práva hore nohami, lebo individualnosť nevyrástla z pragmatickej sankcie, ale naopak: pragmatická sankcia z individuálnosti uhorskej krajiny. V nej však rovnoprávnosť všetkých národov je o mnoho staršia ako pragmatická sankcia: staršie ale nemôže sa rodiť z mladšieho. Táto rovnoprávnosť utvorila v národoch uhorských jednu myseľ a

³³⁾ D u s a r o v (Mallý J.), Politika historického práva, I., Pešťbud. vedomosti 20.dec. 1861, s. 2-3.

svornú vôľu, a jednomyslnosť a svornosť utvorila individuálnosť uhorskej krajiny a z tejto individualnosti vyrástla pragmatická sankcia. Historickým právom je teda individualnosť Uhorska príčinou a pôdom, pragmatická sankcia je následkom... Individualnosť je sama v sebe život, pragmatická sankcia bola len prejavom toho života. Nikdo však nemôže povedať, žeby sa život rodil zo svojho prejavu, ale naopak prejav sa rodí zo svojho života. Keď teda niekto odvodzuje individualnosť Uhorska z pragmatickej sankcie, ten podľa J. Mallého prekrúca historické právo. A keď Slováci toto prekrúcanie nechcú uznať, nikto im to podľa J. Mallého nemôže mať za zlé. Dr. J. Mallý ďalej argumentoval, že individualnosť sa rodila z rovnoprávnosti, a keď niet rovnoprávnosti, nemôže byť ani individualnosti. A preto nemôže byť vinou Slovákov, keď neuznávajú teraz túto individualnosť, lebo jej viac niet. Nech sa navráti rovnoprávnosť národov Uhorska, nech sa všetko vráti na to historicko-právne stanovisko, na ktorom bolo v dobe vzniku pragmatickej sankcie, a vráti sa individualnosť Uhorska, a Slováci budú prví, ktorí ju s radosťou uvítajú. Bez tejto individualnosti nemá pragmatická sankcia ani historickej ceny, ani historického zmyslu. Podľa dr. J. Mallého pragmatická sankcia v interpretácii maďarských politikov nemôže dlho obstáť, lebo sa jej spod nôh vytrhuje základ, na ktorom bola utvorená: bez základu ale nič na dlho obstáť nemôže. A že tomu je skutočne tak, dr. J. Mallý prinášal argument z histórie Uhorska: dokiaľ tento základ národnej rovnoprávnosti trval, dotiaľ trvala i pragmatická sankcia v plnej svojej sile; čím viac ale rovnoprávnosť v Uhorsku sa ubíjala, tým viac vystupovali do popredia úkazy, ktoré pragmatickú sankciu oslabovali. Keď ale roku 1848 rovnoprávnosť úplne zmizla: zmizla hneď na to i pragmatická sankcia. Zrušenie pragmatickej sankcie v rokoch 1848/1849 dr. J. Mallý videl v zrušení zväzkov Uhorska s panovníckym rodom a nevidel v tom náhodu, ale historickú konsekvenciu. A tento proces sa podľa J. Mallého bude opakovať vždy, kým nemaďarské národy v Uhorsku úplne neutratia svoju životnú silu, t.j. dovedy, kým si aspoň toľko života zachovajú, že ich ako-tak bude možné ešte za národ považovať. Dr. J. Mallý v historickej nutnosti videl mohutnú silu, že na nej ľudia nič nie sú v stave premeniť. Odmietol maďarskú argumentáciu, že nezávislé maďarské ministerstvo nie je nič iného, ako stelesnená pragmatická sankcia: "Toto ale ministerstvo, ktoré by sa na nadvláde reči a živlu maďarského zakladalo, bolo by tvorcom svojej individualnosti u nás, avšak maďarskej. Lež takýto prevrat všetkých historických práv nie je a nemôže byť právom historickým..... My chceme aby bolo i teraz tak, ako bolo za času ustanovenej sankcie, aby jej sila a moc vyplývala z rovnoprávnenej individualnosti vlasti našej. Nechcú-li to iní, to je ich vec. My nebrojíme proti nej samej, ani nikdy brojiť nebudeme, lež brojíme i budeme brojiť proti jej

nehistorickému vysvetleniu. A týmto nerobíme nikomu krivdu, preto že sa držíme pravdy...".³⁴⁾

Dr. J. Mallý upozornil, že všetky nemaďarské národy v Uhorsku majú časť svojho národa alebo príbuzné národy mimo Uhorska, ale v jeho susedstve. Preto bolo by múdre usporiadať postavenie nemaďarských národov v Uhorsku tak, aby nehľadali uspokojenie svojich túžob mimo Uhorska. Potom by v Uhorsku nevznikali odstredivé sily. Keď ale nemaďarské národy nie sú rovnoprávne a porovnajú svoj stav so stavom svojich súkmenovcov mimo Uhorska, potom ich myseľ teda negravituje ku stredu krajiny, lež von z nej. V tomto páde ale museli by "preklínať osud, ktorý ich do Uhorskej postavil", a tak teda ani ich vôľa negravituje ku stredu krajiny. Individualnosť ale práve v tom záleží, že ich myseľ a vôľa sama k sebe gravituje. Napokon jestli národy tieto svoj osud, ktorý ich do Uhorskej položil, "preklínať musia" a to síce preto, že "stav svoj porovnávajú so stavom súkmenovcov svojich", to je dôkazom, že upieraná rovnoprávnosť v nich národné sebevedomie viac budí, nežli politické, áno povedomie politické ubíja; bo čo "preklínať musím", to nemilujem. Sebevedomie národné teda musí prísť s politickým do odporu, nieje-li rovnoprávnosť pre nich. Žiadna ale individualnosť nemôže mať dve sebevedomia. Tu hľa je svedectvo z maďarskej strany, že sa individualnosť v Uhorskej len tenkrát mysleť dá: keď všetky národy rovnoprávne sú. Kto teda rovnoprávnosť túto búri, ten podkopáva individualnosť Uhorskej, nie ale ten, kto rovnoprávnosť túto i na potom zadržáť, a kde pominula, prinavrátíť sa usiluje..... Chceme-li sa teda držať politicky historického práva: musíme najsamprv hľadať prinavrátíť rovnoprávnosť nemaďarských národov, a vážnosť pragmatickej sankcie potom sama sebou dôjde. Budeme-li ale hľadať vážnosť pragmatickej sankcie pred rovnoprávnosťou: neobsiahneme ani jednu ani druhú, - lež obidve učiníme závislé od okolností časových, t.j. od politicky príhodnostnej."³⁵⁾

V rokoch 1860-1867 sa Pragmatická sankcia stala ústavnoprávnym východiskom tak pre dynastiu, ako aj pre vládnuce kruhy maďarského národa pri hľadaní ústavnoprávneho miesta Uhorska v Habsburskej monarchii. Pre maďarské vládnuce triedy súčasne sa stala základom pre hegemoniu maďarského národa v Uhorsku. Je preto celkom pochopiteľné, že dr. J. Mallý nemohol obísť otázku Pragmatickej sankcie a jej významu, keď na jej základe bolo nutné hľadať miesto aj slovenského národa v Uhorsku, resp. v Habsburskej monarchii. Vydal preto v nemeckej reči osobitnú publiká-

³⁴⁾ D u s a r o v (Mallý J.), Politika historického práva, II., Pešťbud. vedomosti, 24.dec. 1861, s. 1-2.

³⁵⁾ Tamže.

ciu,³⁶⁾ v ktorej sa dotkol všetkých štátoprávnych otázok Uhorska so zreteľom na slovenský národ a jeho politický program, o ktorých predtým písal v slovenských novinách. Jeho publikácia má ostrý polemický charakter najmä proti stanoviskám Pesti Napló (jeho hlavného redaktora Zsigmonda Keménya), ale aj proti ďalším politickým brožúram maďarských politikov a publicistov,³⁷⁾ ktorí zvyčajne Pragmatickej sankcie sledovali upevnenie moci maďarských vládnúcich kruhov tak vo smere k panovníkovi a viedenskej vláde, ako aj vo smere k nemaďarským národom Uhorska. Dr. J. Mallý v prvom rade poukázal na to, že Pragmatická sankcia z roku 1723 nerieši len otázky dedičnej postupnosti panovníkov v rámci Habsburskej dynastie a že teda nerieši len vzťah Uhorska k panovníkovi, resp. k rakúskej časti Habsburskej monarchie, ale aj otázky vnútorného usporiadania uhorského štátu. Tak jej § 10 hovorí "o slobodách štátu", jej § 9 sa odvoláva na zák. čl. 2/1715 a 3/1715, v ktorých sa zase hovorí o "communia jura et consuetudines" v tom zmysle, že kráľ sa zaväzuje zachovávať všetky zákony, privilégia a právne obyčaje, ktoré patria jednotlivým stavom, mestám, ale aj obyvateľom Uhorska.³⁸⁾ V tejto súvislosti sa dr. J. Mallý odvoláva aj na kráľovskú prísahu, z ktorej tak vo všeobecnosti, ako aj v konkrétnostiach vyplýva záväzok, že kráľ "urobí všetko, čo možno spravodlivo urobiť pre všeobecné blaho, pre česť a rozkvet všetkých stavov a celého nášho uhorského kráľovstva". Z toho J. Mallý usudzoval, že Pragmatická sankcia zaväzuje uhorského kráľa dodržiavať všetky zákony a obyčaje, ktoré v čase vzniku zabezpečovali rečovo-národnú rovnoprávnosť všetkých národov Uhorska (sprachlich-nationale Gleichstellung aller Völker Ungarns). Podľa J. Mallého rovnoprávnosť všetkých národov Uhorska bola zabezpečená už v bule Ondreja II. z roku 1222, lebo v zlatej bule sa hovorí o národoch a nie o národe, ďalej vo Verböczyho Tripartitu, v jeho III. časti 25 tit. sa vypočítavajú uznané národy Uhorska, a to Maďari, Sasi a Nemci, Češi a Slováci a ďalšie právne normy, ktoré J. Mallý poznáva cez práce F.A. Kollára a J.M. Kovachi-

³⁶⁾ Die wahre Rechts-Kontinuität in der ungarischen Frage. Wien 1864, 71 s. - Brožúrka vyšla anonymne. Autorstvo J. Mallému sme mohli pripísať na základe štúdie o dr. J. Mallom (pozri pozn. č. 22), kde sa uvádza, že rukopis tejto brožúrky sa nachádza v pozostalosti dr. J. Mallého. Brožúrka vyšla vo vydavateľstve kníhkupca W. Braumüllera vo Viedni, teda v tom istom vydavateľstve ako práce W. L u s t k a n d l, Das ungarisch-österreichische Staatsrecht Wien 1863 a Das Wesen der österreichischen Reichsverfassung, Wien 1864. Obe práce boli zamerané proti maďarskej nacionálnej koncepcii riešenia ústavných otázok Uhorska (F. Deák). Z toho by sa dalo usudzovať, že dr. J. Mallý mal blízko k rakúskym centralistom.

³⁷⁾ Např. brožúrky S z o m b a t s á g i h o (E. Vertán), Nemzetiségi kérdés Magyarországon (1861); Politikai tanulmányok (1862), A magyar nemzeti politika (1862)

³⁸⁾ Pozri pozn. č. 36, s. 3-5.

cha.³⁹⁾ Rovnako sa zrovnáva s pôvodným zmyslom Pragmatickej sankcie aj to, že sa Slováci uznávajú na určitom území (eine juridisch-anerkannte Territorial-Zusammengehörigkeit) pod názvom Partes Regni Superiores. Podľa J. Mallého už roku 1271 toto slovanské územie od Bratislavy a Rákoša k Jágru a Satmáru s osobitným snemom "podľa obyčajov svätých predchodcov" tvorilo osobitnú časť Uhorska. J. Mallý si vysvetľoval kráľovskú prísahu o povinnosti kráľa prisluhovať najvyššej spravodlivosti tak, že kráľ bol povinný zrušiť všetky zákony, ktoré by jednotlivé uhorské snemy prijali a nimi porušili základné princípy uhorskej ústavy. Za takéto zákony J. Mallý považoval zák. čl. 16/1790-91 a všetky ďalšie zákony o uvádzaní maďarskej reči do všetkých krajinských ustanovizní v Uhorsku a na potláčanie rečí iných národov Uhorska. V tejto súvislosti opäť vysvetľoval pojem "nativa lingua hungarica" a pojem "nativus Hungarus" tak, že sa to vzťahuje na každého rodeného obyvateľa Uhorska zo všetkých častí Uhorska, a preto aj slovenská reč a Slovák sa má zahrňovať pod výhody domácej reči uhorskej a nie len maďarčina.⁴⁰⁾ A nakoniec J. Mallý zdôraznil, že považovať Pragmatickú sankciu za súčasť historického práva a vyvodzovať z nej princíp právnej kontinuity uhorskej ústavy je možné len tak, keď sa bude vychádzať z jej historickej interpretácie a nie podľa potrieb súčasných vládúcich tried maďarského národa a proti záujmom ostatných národov Uhorska. J. Mallý zdôraznil, že pri tvorbe Pragmatickej sankcie zo strany Uhorska boli nielen predstavitelia maďarského etnika, ale aj slovenského etnika, a preto si vládúci činitelia maďarského národa nemôžu vyvlastniť dedičstvo Pragmatickej sankcie len pre maďarský národ a vylúčiť z nej ostatné národy Uhorska. Martinské Memorandum slovenského národa sa podľa J. Mallého opiera o uhorské obyčajové právo, o historicky existujúce dištriktuálne snemy Partes Superiores až do čias Pragmatickej sankcie.⁴¹⁾

Dr. J. Mallý naznačil, že svojou interpretáciou Pragmatickej sankcie chcel dokázať, že štátoprávne požiadavky nemaďarských národov Uhorska sú v úplnom súlade s Pragmatickou sankciou, že Pragmatická sankcia stojí na princípe rovnoprávnosti národov Uhorska, a tým historické právo v Uhorsku stojí na strane všetkých národov Uhorska. Zdôraznil, že slovenskému národu neprípisuje väčší podiel na historickom práve Uhorska ako národu maďarskému, pretože historické právo Uhorska nemôže byť silnejšie na strane jednej časti občanov Uhorska ako na strane ostatných

³⁹⁾ K o l l á r F.A., *Historiae jurisque publici regni Ungariae amoenitates*. Wien 1783; z diel J.M. K o v a c h í c h a najmä jeho Monumenta.

⁴⁰⁾ Pozri pozn. č. 36, s. 35.

⁴¹⁾ Tamže, s. 35, 56-58, 70-71.

časť uhorských občanov. Odmietal preto postoj maďarských politikov a publicistov, že maďarský národ má právo k celému územiu Uhorska a k celému uhorskému štátu aj mimo hraníc svojho národného etnika. Začlenenie slovenských národných požiadaviek do ústavného práva Uhorska na základe Pragmatickej sankcie by podľa J. Mallého prispelo k upevneniu národného sebavedomia Slovákov, a to najmä v tej časti národa, ktorá sa odnárodňovala v nádeji, že v maďarskom národe sa bude môcť podieľať na výhodách vládnuceho národa. Svojimi úvahami J. Mallý chcel dosiahnuť aj to, aby sa slovenský národný program opierať nielen o prirodzené právo, ale aj o právo historické.⁴²⁾

Pri tejto príležitosti sa dotkol aj teoretickej otázky vzťahu prirodzeného a historického práva. Zdôraznil, že medzi prirodzeným a historickým právom nemôžu byť podstatné rozdiely.⁴³⁾

Dr. J. Mallý chápal teda historické právo ako súhrn pozitívneho práva a prirodzené právo ako mravnú silu k presadzovaniu požiadaviek určitého kolektívu do pozitívneho práva. Preto v ďalších úvahách riešil vzťah prirodzeného práva k pozitívnemu ako k ústavnému zákonodarstvu v historickom vývoji. Aj tieto svoje úvahy zamerával polemicky proti kritike maďarských buržoázných politikov a publicistov na adresu štátoprávnej časti slovenského národného programu v tom zmysle, že sa neopiera o historické právo uhorského štátu. J. Mallý dôvodil, že historické právo tak, ako ho predkladajú predstavitelia maďarských statkárov a buržoázie nie je skutočným historickým právom Uhorska: "Čo nám chcú oktrojovať, nie je právom historickým, - a my sme aj vstave to dokázať."⁴⁴⁾ V tejto súvislosti vyslovil tézu, že právo historické musí byť v prvom rade "opravdivým právom samo v sebe, bo čo nie je žiadnym právom, nemôže byť ani právom historickým."⁴⁵⁾ A tak sa dostal k definícii práva vôbec. Podľa neho "právo je zovnútorň poriadok života ľudského, ktorý

⁴²⁾ (Mallý J.), Nová brožúra, Pešťbud. vedomosti, 13.nov. 1863, s. 1-2. - tento anonymný príspevok pripísal dr. J. Mallému už Ľ. V. R i z n e r, Bibliografia písomníctva slovenského III, Martin 1930, s. 182. Možeme ho teda považovať za autentickú interpretáciu zámerov autora brožúry. Mallého nemecká brožúra vyvolala veľký ohlas slovenských čitateľov. Vrele ju odporúčal J. Francisci (Pešťbud. vedomosti 15.jan. 1864, s. 2-3), J. Seberény (Pešťbud. vedomosti 29. jan. 1864, s. 2), P. Križko (Pešťbud. vedomosti 23.febr. 1864, s. 3), A. Trúchly-Sitniansky (Pešťbud. vedomosti 9.marca 1864, s. 2-3), na kladnú recenziu Allg. Aug. Zeitung z januára 1864 upozornili Pešťbud. vedomosti, 9. febr. 1864, s. 3. Brožúrka vyšla nákladom 1000 exemplárov, ktoré sa v priebehu 8 týždňov minuli a v apríli 1864 sa už pripravovalo jej druhé vydanie. My sme mali v ruke len druhé vydanie.

⁴³⁾ (Mallý J.), Nová brožúra, Pešťbud. vedomosti 13.nov. 1863, s. 1-2.

⁴⁴⁾ D u s a r o v (Mallý J.), Slovenské pohyby a cirkevná hierarchia. V. Pešťbud. vedomosti 9.marca 1862, s. 2.

⁴⁵⁾ Tamže.

vôľa Iudská v súhlase s vôľou božou ustanovila, čo teda nie je v súhlase s vôľou božou, nemôže byť žiadnym právom."⁴⁶⁾ Toto transcendentálne chápanie pojmu práva bolo súčasťou idealistickej ideológie vládnuúcich tried takmer všetkých európskych národov tej doby. Aj ideológia liberalizmu v oblasti právnej filozofie sa len postupne dostávala cez akýsi právny pantheizmus k Iudskému chápaniu pojmu práva. Toto pripúšťal aj J. Mallý, keď tvrdil, že po vylúčení božej vôľe z pojmu práva môže sa právo zakladať na sile, alebo na jednoduchej Iudskej vôli. "Sila však môže slúžiť svojvôli a náruživostiam a takto by sme mali právo podriadené nepravu."⁴⁷⁾ Podľa J. Mallého sa právny pantheizmus liberalistickej ideológie "odvoláva na vôľu svojho boha", čo sa v právnej a politickej publicistike často nazýva ako "účel štátny", "všeobecné dobro a blaho", "neodbytné interesity" a pod. J. Mallý videl, že sa v ideológii liberalizmu začína budovať pojem práva ako všeobecná vôľa jedného štátu, ktorú vyslovuje hlava štátu. Týmto ale sa vyslovuje princíp všemohúcnosti štátu, ktorý môže na základe najokrídlenejších slov pre označenie svojvôle vyhlásiť za právo aj najväčšiu nespravodlivosť. Pre J. Mallého dôkazom pre toto stanovisko sú celé dejiny štátov od starovekého Grécka až po súčasnosť. "Kto sa chce obšírnejšie presvedčiť, nech si prečíta Schlegelove Múdroslovie dejepisné. Na základe tohoto práva nás Kossuth priviedol "a haza javáért" navnivoč a s týmto sa až veľmi zrovnáva nadužívanie, ktoré sa s "magyarok Istene" tropí."⁴⁸⁾ Podľa J. Mallého tento liberalistický vývoj chápania štátu a práva vedie k pohanskému despotizmu, alebo k úplnej anarchii. Podľa neho sa uhorský štát vyvíjal na princípe kresťanstva a maďarské vládnuúce triedy sa odvolávajú na kresťanskú ideológiu, preto by sa za právo mal považovať len poriadok života Iudského v súhlase s vôľou božou ustanovený. Z toho mu vyplynuli štyri dôsledky: 1. že sa právo nemôže zakladať výhradne na sile, 2. že sa nemôže zakladať na vôli Iudskej, 3. že sa nemôže zakladať na ľubovoľnom cieli, ktorý si zákonodarca "svojvoľne vytýčil" a 4. že sa nemôže zakladať výhradne len na čase.⁴⁹⁾

⁴⁶⁾ Tamže. - Neplatnosť pozitívneho zákona, ktorý sa prieči božskému zákonu bola zakotvená aj vo Verböczyho Tripartitu, v jeho Prologus juris consuetudinarii Incltyti Regni Hungariae Tit. 6 § 7: Ideo leges humanae emanare debent e lege divina. Nam illa Respublica sola est ordinata, quae legibus regulatis, lege divina gubernatur. Lex ergo, contra legem divinam, nec populi assensu, nec consuetudine diuturna est valida. - Na toto miesto Verböczyho Tripartita upozornil J. Francisci v Pešťbud. vedomostiach 21. júla 1865, s. 1 - 2.

⁴⁷⁾ Tamže.

⁴⁸⁾ D u s a r o v (Mallý J.), Slovenské pohyby a cirkevná hierarchia. VI. Pešťbud. vedomosti, 13. marca 1862, s. 2 - 3. - "A haza javáért" = pre dobro vlasti, "magyarok Istene" = boh Maďarov.

⁴⁹⁾ Tamže.

Odvodzovanie práva od vôle božej J. Mallý použil na dôkaz, že aj "stvoreníe Slovákov Slováckmi" sa zakladá na vóli božej, a preto právo existencie nemožno poprieť pozitívnym zákonom: "Protivníci naši ale žiadajú, aby sme prestali byť Slováckmi, a preto nie sú v súhlase s vólou božou, následovne nemajú právo po svojej strane. A kde nie je právo, nemóže byť ani historické právo... Slováci by sme ale ostať nemohli, keby sme si dali vziať reč a s ňou národný život náš.... Život, ktorý z vôle božej pochodí, smie si brániť každý, a je brániť si ho povinen. V boji za reč svoju, za hlavnú podmienku života opustiť národ, ktorý ešte nezahynul, nad ktorým sa teda vóla božia nezmenila"⁵⁰⁾ neslobodno. J. Mallý toto všetko uvádza na dôkaz, že štátoprávne požiadavky Slovákov sa zakladajú "na vóli božej", a teda majú právny základ. Súčasne žiadal, aby protivníci slovenských štátoprávnych požiadaviek uviedli argumenty, že ich stanovisko vyplýva z vôle božej.⁵¹⁾

V tomto myšlienkovom postupe J. Mallý odmietol skutočne právny základ uhorských zákonov, najmä však zákonov z rokov 1848/49 o nadvláde maďarskej reči v Uhorsku, lebo protirečia vóli božej, a preto z nich nemóže vznikaf žiadne historické právo. Dôvodil ďalej, že historické právo nemožno zakladať ani na pojme času: "Z toho by nasledovalo, že čím staršia ktorá ľubovóla, tým väčšie právo z nej pochádza".⁵²⁾ Položil pritom otázku, prečo treba považovať zákony z rokov 1848/49 podľa časového kritéria za historické právo, za podklad pre uplatňovanie princípu právnej kontinuity v Uhorsku, keď tieto zákony platili sotva 12 mesiacov a právna sústava Bachovho absolutizmu trvala 11 rokov, a predsa jej maďarskí buržoázni politici nepripisujú charakter historického práva.⁵³⁾

Nakoniec sa dotkol otázky, či móže prirodzené právo protirečiť pozitívnemu, resp. historickému právu. Naznačil, že učenie nemeckej, tzv. právnehistorickej školy je mu dostatočne známe, ale aj to, že ho odmietal. Tvrdil, že logika právnického myslenia neprípúšťa, aby dve práva boli vo vzájomnom odpore: jedno z nich by prestalo byť právom. Jeho základné východisko nutného súladu prirodzeného a historického práva spočívalo na téze, že najstarší historický fakt na svete je, že "všetky národy po všetky veky právo prirodzené uznávali za opravdivé právo"⁵⁴⁾

⁵⁰⁾ Pozri pozn. č. 44.

⁵¹⁾ Tamže.

⁵²⁾ Tamže.

⁵³⁾ Tamže.

⁵⁴⁾ D u s a r o v (Mallý J.), Slovenské pohyby a cirkevná hierarchia, III., Pešťbud. vedomosti, 7. marca 1862, s. 2.

Logickým domyslením tejto tézy preto podľa J. Mallého platí, že popieranie prirodzenoprávných nárokov jednotlivých národov inými národmi z titulu historického práva nutne vedie k porušovaniu práva a toto sa nemôže diať bez trestne.⁵⁵⁾

Ako vidieť, dr. J. Mallý najmä na základe filozofickej, právnefilozofickej a historickej literatúry dospel k prirodzenoprávnej i historickoprávnej argumentácii v záujme štátoprávnych požiadaviek slovenského národného programu. V svojich úvahách používal aj základný prameň historického práva v Uhorsku Corpus juris hungarici. Najmä z neho vyplývali konkrétne právnehistorické úvahy v záujme zdôvodnenia konkrétnych politických postupov slovenských národovcov roku 1861. Keď v decembri 1861 slovenskí národovci upravili martinské Memorandum slovenského národa a v audiencii u panovníka predložili žiadosť o vydanie privilégia pre Slovákov a slovenskú krajinu, napísal dlhšiu úvahu o ústavných právach uhorského panovníka vydávať podobné privilégia vo vlastnej kompetencii, bez súčinnosti s uhorským parlamentom.⁵⁶⁾ Podobne zaujímavá je jeho interpretácia pojmu "nativus hungarus" v uhorskom zákonodarstve od roku 1606.⁵⁷⁾

KELLNEROVA KONCEPCIA DEJÍN UHORSKÉHO ŠTÁTU

Peter Kellner 1823 - 1873 so spisovateľským pseudonymom Záboj Hostinský patril do výraznej skupiny gemerských právnikov štúrovskej generácie, ktorá značnou mierou prispela k formovaniu štátoprávnej časti slovenského národného programu. Už tým, že P. Kellner v rokoch 1845-1848 pracoval v redakcii Slovenských národných novín a v rokoch 1849-1867 s preslávkami zastával rozličné funkcie vo verejnej správe Uhorska,⁵⁸⁾ mal

⁵⁵⁾ Tamže.

⁵⁶⁾ (Mallý J.) Objasnenie práv kráľa uhorského v potahu na podelenie a spravovanie krajiny, Pešťbud. vedomosti, 10.dec. 1861, s. 2-3, 13.dec. 1861, s. 3, 17.dec. 1861, s. 2-3. - Autorstvo anonymného článku sme pripísali dr. J. Mallému, lebo rukopis tejto práce sa nachádza v jeho pozostalosti v Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Treba tu upozorniť, že podobný článok vyšiel aj v čas. Ost und West, ktorý pre potreby slovenskej národnej historiografie ešte nebol náležite prebádaný.

⁵⁷⁾ Z á h o r e c (Mallý J.), Právne-dejepisné svedectvá o výraze nativus hungarus, Pešťbud. vedomosti, 30.mája 1862, s. 1-2, 3.júna 1862, s. 1-2, 10.júna 1862, s. 1-2.

⁵⁸⁾ D o b š i n s k ý P., Petor Záboj Hostinský (Kellner). Letopis Matice slovenskej 11, 1874, zv. II, s. 137-139; O s u s k ý S.Š., Kellner-Hostinský, filozof. Sborník Matice slovenskej 1935.

dobré predpoklady k pokračovaniu v svojej publicistickej činnosti v tematickej oblasti štátu a práva, najmä z hľadiska filozofického a historického. Jeho publicistická činnosť v rokoch 1860 - 1868 nadväzovala na jeho vlastný výskum dávneho života Slovákov a Slovanov a pre isté jeho sklony k tvorbe na poli krásnej literatúry často dostávala charakter historickej povesti. Bol to vplyv ideológie romantizmu, ktorý sa prejavoval u predstaviteľov európskych národov takmer vo všeobecnosti. Na druhej strane jeho publicistika má polemický charakter a je zameraná proti rozličným brožúrkam maďarských politikov a publicistov, ale aj proti stanoviskám uhorského parlamentu, najmä parlamentného výboru pre riešenie národnostnej otázky v Uhorsku. Svoju publicistiku pritom zasvätil osobitne obrane princípov slovenského memorandového programu, obrane práva slovenského národa na reč a duchovný rozvoj, ale i práva na územie. V záujme obrany požiadavky Slovákov na autonómiu slovenského Okolia⁵⁹⁾ v rámci Uhorska poukázal na 20 miest z Corpus juris hungarici, na ktorých sa používa termín Partes Superiores. Išlo mu len o tento termín v uhorskom zákonodarstve v rokoch 1543 - 1674 a minimálnu pozornosť venoval jeho politicko-geografickému obsahu, alebo vymedzeniu Slovenska v rámci Uhorska. Termín Partes Superiores v uhorskom zákonodarstve ešte ani v súčasnosti nie je jednoznačne vymedzený.⁶⁰⁾ Z hľadiska časového Kellnerovu úvahu doplnil Samo Chalupka⁶¹⁾ na základe všeobecných historických vedomostí a pokúšal sa naznačiť vývoj slovenského územia od I. storočia nášho letopočtu, ale najmä počas Veľkomoravskej ríše až do XI. storočia, v ktorej určité časti Slovenska mali relatívnu samostatnosť v rámci Poľska, resp. Uhorska. Najmä jeho odvolávanie sa na historické práce Herodota, Horatia a Plínia sa zakladajú na jeho romantickej predstavivosti.

P. Kellner v podstate vychádzal z tých istých právnefilozofických názorov na funkciu prirodzeného a historického práva v Iudskej spoločnosti ako dr. J. Mallý. Nerozvíjal vo vlastných prácach teoretické otázky práva, ale sústreďoval sa na základné otázky uhorských dejín. V svojich úvahách prinášal celý rad faktov, ktoré dokazovali, že celá história Uhorska tvorí jeden celok a patrí všetkým obyvateľom, resp. národom Uhorska. Z toho usudzoval, že všetky pránárody Uhorska treba považovať

⁵⁹⁾ Petor Z. H o s t i n s k ý (Kellner P.), Slovo o tom, že Horno-Uhorské Okolie má základ historický, Pešťbud. vedomostí, 22.okt. 1861, s. 4-5.

⁶⁰⁾ Termín Partes Superiores väčšinou pre východné Slovensko pripísal H a l a g a O.R., Košická administratívna oblasť za feudalizmu, Košice 1955 - 1958, 169 s.

⁶¹⁾ S. Ch. (Chalupka S.), Ešte dačo v záležitosti slovenského Okolia, Pešťbud. vedomostí, 27.dec. 1861, s. 1. - S. Chalupka sa v svojom článku odvoláva aj na prácu J. L e l e w e l, Národy na zemiach slawianskych, s. 713.

za národy historické, ktoré majú rovnaké historické práva na uhorský štát a jeho zákonodarstvo a pre súčasnosť sú všetky národy Uhorska rovnoprávne: "Minulosť histórie našej dáva nám skutočne právo ku rovnakým výhodám a nehodám... Kto druhým národom právo to zapiera, ten sa rúha histórii. Odvolávanie sa ale na právo historické je odvolávanie sa na boha. Preto všetko, čo národom uhorským v novejších časoch odoprené bolo, je skutok proti bohu.... Preto všetky ustanovizne, poriadky, zákony atď, ktoré úlohe tejto a duchu princípu toho nezodpovedajú, sú protihistorické a nosia v sebe semä úpadku a rozpadku."⁶²⁾ Zdôrazňoval, že Slovania, resp. Slováci odovzdali svoje skúsenosti z organizácie obce, župy a štátu pri budovaní uhorského štátu a celá koncepcia ranouhorského štátu spočívala na slovanskej myšlienke konfederácie i občianských slobôd. Aj v zlatej bule z roku 1222 videl len "obnovenie práv a slobôd" z čias slovanského štátu. Odmietal teóriu krvnej zmluvy ako základu uhorského štátu: "Takáto bludná mienka je, že medzi Árpádom a jeho vodcami roku 993 istá zmluva štátna na poli Pustasirskom neďaleko Čanádu bola povstala. Toto je chybná teória, majúca svoj pôvod v nasledovaní teórií o štáte filozofov germánskych, menovite Hobbesa, Puffendorfa a Lockeja, ktorí učili, že spoločnosť ľudská povstala na základe zmlúv medzi vladárom a ľuďom urobených. Ba Puffendorf táral, že troje takých zmlúv povstalo: dľa jednej sa národ s vladárom spojil (Unionsvertrag), dľa druhej sa poddal (Unterwerfungsvertrag) a dľa tretej si ústavu spravil (Verfassungsvertrag)".⁶³⁾

Sám sa priznáva k určitej idealizácii štátnej organizácie Slovanov pred Uhorskom a v prvých storočiach uhorského obdobia: "Mne je štát uhorský vo veku tomto prvom obcou ideálom. Nezdráham sa vysloviť, že v celej doterajšej histórii ľudstva europejského nebolo dokonalejšieho štátu kresťanského ako bol štát uhorský, podunajský až po jeho pád do roku 1300."⁶⁴⁾ Uhorskému štátu tohto obdobia pripisoval charakteristiku slovanského štátu. Odmietal teóriu podmanenia Slovanov Maďarmi, ktorí na práve mocnejšieho a na práve výboja zakladajú všetky svoje politické práva v súčasnosti. Proti tomu argumentoval, že pri zakladaní uhorského štátu sa uplatňoval princíp rovnoprávnosti všetkých subjektov, ktoré v stredoveku predstavovali jednotlivé triedy a v novoveku predstavujú jednotlivé národy. Lebo uplatňovanie ideí národnosti pri organizácii

⁶²⁾ Slovania v Uhrách na základe histórie národov uhorských. Od P.Z. Hostinského, Pešťbud. vedomosti, 3.jan. 1862, s. 1-2, 7.jan. 1862, s. 2-3, 10.jan. 1862, s. 1-2, 28.jan. 1862, s. 1-2.

⁶³⁾ Tamže.

⁶⁴⁾ Tamže.

spoločnosti je len ďalším vývinom "ducho-histórie ľudstva európejského".⁶⁵⁾ Podľa jeho názoru po rozklade feudálnej spoločnosti pre sebavedomie jednotlivcov - subjektov na základe nemeckej filozofie romantizmu, ale i na základe štátopolitickej praxe v západnej Európe (Anglicko, Francúzsko, Taliansko), ktoré zdôrazňovali, že každý jednotlivý človek je absolutne slobodný, ľudstvo sa dostalo do štádia takej rozdrobenosti, že zjavenie sa novej organizačnej myšlienky sa stalo naliehavou potrebou. A touto myšlienkou sa stala národnosť, povedomie národov ako organizačná jednotka európskeho ľudstva, ako spojivo už-už sa rozpadávajúcej ľudskej rodiny. Podľa P. Kellnera stredovek bol vekom subjektívnej, rytierskej romantiky a novovek je dobou národnej romantiky. Aj v Uhorsku treba chápať otázku národov a národností tak, ako sa ona rozvinula v súčasnej dobe na stanovisku historickom. Treba vychádzať zo skutočnosti, že národy sú tu v Uhorsku a existujú, a preto v mene práva božieho žiadajú svoje národné práva.⁶⁶⁾

P. Kellner odmietal námietky maďarských publicistov, že všetky teórie o absolútnej rovnosti a rovnoprávnosti občanov a národov sú neuskutočniteľné. Viedli by podľa nich ku komunizmu, ktorý hlása absolútnu rovnosť všetkých členov spoločnosti, čo je to isté, ako keď sa hlása absolútna rovnosť všetkých národov v pomere k štátu alebo k štátom. Podľa nich princíp národnej rovnoprávnosti odporuje princípu jednotných štátov. P. Kellner proti tomu dokazoval že tieto dôvody protirečia tak súčasnému vyzdvihovaniu práv jedine maďarského národa ako aj celému historickému vývoju uhorského štátu: "Celá história Uhorska až do roku 1790 vydáva nám svedectvo, že všetky práva boli všetkým národom spoločné."⁶⁷⁾ Podľa P. Kellnera rovnoprávnosť národov v Uhorsku za celý tento čas bola základom udržania uhorského štátu pri živote. Ústava uhorského štátu, jeho vnútorná správa a zahraničná politika sa v historickom vývoji nielen rozvíjala, ale aj menila podľa "vývinu ducha svetohistórie".⁶⁸⁾

Začiatky vplyvov západného feudalizmu na vývoj uhorského štátu P. Kellner kladol do doby nástupu Karola Roberta roku 1308. Západoeurópsky feudálny partikularizmus videl v tom, že vládnuce stavy a triedy vylú-

⁶⁵⁾ P.Z.H. (Kellner P.): Rovnoprávnosť národov. Odpoveď na spis "Otázka národností v Uhrách". Pešťbud. vedomosti, 25. júla 1862, s. 2-3, 29. júla 1862, s. 1-3, 1. aug. 1862, s. 1-3. - Je to polemika s brožúrkou S z o m b a t s á g i (Vertán E.), Nemzetiségi kérdés Magyarországon (1861).

⁶⁶⁾ Tamže.

⁶⁷⁾ Tamže.

⁶⁸⁾ Pokračovanie článku pozn. č. 65, Pešťbud. vedomosti, 5. aug. 1862, s. 1-3.

čili sa z národa ako zvláštno privilegované triedy a tie sa vyhlásili za národ a rozdelili si krajiny, župy ba aj jednotlivé dediny. Tak napr. v čase panovania Vladislava II. Uhorsko si podelili 7 veľmoži. Na základe západoeurópskeho feudálneho partikularizmu vznikla aristokracia, ale v tom istom duchu vznikali privilegované mestá. V nich dosiahli svoje privilégiá len Nemci. Maďari, Slováci, Rumuni nemajú privilegované mestá, lebo žili a mali svoje postavenie v štáte pred uplatňovaním princípu partikularizmu.⁶⁹⁾ Ale za uplatňovanie princípu stredovekého partikularizmu považoval zdôrazňovanie historicko-politických práv len jedného národa v Uhorsku, lebo toto utvára národný aristokratizmus, znamená návrat do stredoveku, a teda poprenie myšlienky národnej a občianskej slobody z rokov 1789 a 1848.⁷⁰⁾ Každý záblesk obmedzovania partikularizmu v dejinách štátu uhorského znamenal podľa P. Kellnera obnovu koncepcnej a mocenskej váhy uhorského štátu tak do vnútra štátu ako aj v medzinárodnom meradle. Podľa neho kráľ Matej upevnil jednotu uhorského štátu, zriadil regulárne vojsko a tým v svojej dobe na istý čas zastavil rozklad uhorského štátu. Ale aj v Matejovej politike a v jeho regulárnom vojsku videl mimoriadny zástoľ Slovákov, Čechov, Chorvátov, Srbov a slovanskú myšlienku pevného štátu. Keď však po smrti Matejovej znovu nastúpil princípu partikularizmu, uhorský štát v roku 1526 stratil svoju samostatnosť. Od roku 1526 podľa P. Kellnera uhorský štát nemá svoju vlastnú politiku ani v medzinárodnom, ani vo vnútroštátnom meradle: všetko, čo sa deje v Uhorsku, je výsledkom rakúskej politiky a v medzinárodnom meradle zaujíma Uhorsko svoje miesto len prostredníctvom Rakúska.⁷¹⁾

P. Kellner osobitne rozobral vzťah štátneho územia a národa v dejinách uhorského štátu. Odmietol stanovisko, že "človek uhorský a občan je jedno".⁷²⁾ Podľa jeho názoru štátne územie a národ je jedno a to isté, a že niet európskeho zákonodarstva, že by človek sa mohol vo svojej materinskej reči vyprávať len doma a že by nemal právo používať svoju reč vo verejnom a štátnom živote. Pri riešení otázky vzťahu štátneho územia a národa opäť vychádzal z histórie uhorského štátu, v ktorej do roku 1790 a v skutočnosti až do roku 1860 každý občan Uhorska mohol používať na verejnosti i v štáte svoju vlastnú materinskú reč. A jediné

⁶⁹⁾ Tamže.

⁷⁰⁾ Pokračovanie článku pozn. č. 65, Pešťbud. vedomosti, 8. aug. 1862, s. 1-2, 12. aug. 1862, s. 1-2, 15. aug. 1862, s. 1-2, 19. aug. 1862, s. 1-2, 22. aug. 1862, s. 1-2.

⁷¹⁾ Tamže.

⁷²⁾ Tamže.

a spravodlivé riešenie národnostnej otázky v Uhorsku P. Kellner videl v rešpektovaní práva každého národa na ním obývané územie. Podraďovanie príslušnosti územia len štátu a prisudzovanie štátu panujúcemu národu nemôže mať iné dôsledky ako že sa od každého vlastenca žiada, aby sa stal Maďarom, že by sa nemaďarské národy Uhorska zriekli svojej reči a aby strpeli popieranie vlastnej národnej individuality.⁷³⁾

V duchu týchto zásad P. Kellner považoval memorandovú požiadavku slovenského Okolia nie za otázku teritoriálnu, ale za otázku administratívnu a autonomiu Slovenska v rámci Uhorska považoval za zásadu historickú a nie aktuálnopolitickú: "Na týchto dvoch hlavných zásadách zorganizoval sa štát uhorský, jako ony boli historickým výtvorom jeho minulosti, tak sú ony teraz požiadavkou aj jeho budúcnosti. Všetky druhé teórie páchnu sobectvom a potláčajú svojvoľne práva historické."⁷⁴⁾ Podľa P. Kellnera Uhorsko nikdy nebolo štátom jednonárodným, ale vždy štátom národov.⁷⁵⁾ P. K e l l n e r ukončil svoje úvahy zdôraznením myšlienky, že celá história uhorského štátu nevie nič o maďarskom národnom štáte a nevie nič o totožnosti národa maďarského s uhorským štátom. Budúcnosť uhorského štátu videl i naďalej len na základe národnej rovnoprávnosti, lebo bez nej Uhorsko ako Uhorsko nemá budúcnosť.⁷⁶⁾

P. Kellner sa v ďalších úvahách zaoberal otázkami vzniku slovenského erbu,⁷⁷⁾ kritikou starouhorských kroník⁷⁸⁾ (Anonymus, Šimon Kéza), šírením maďarskej reči v Uhorsku podľa Corpus juris Hungarici,⁷⁹⁾ ale aj dejinami slovanského cirkevného obradu v Uhorsku.⁸⁰⁾ Napriek týmto svojim publikovaným a nepublikovaným⁸¹⁾ historickým prácam postupne dospie-

⁷³⁾ Tamže.

⁷⁴⁾ Tamže.

⁷⁵⁾ Tamže.

⁷⁶⁾ Pokračovanie článku pozn. č. 65, Pešťbud. vedomosti, 26.aug. 1862, s. 1-2, 2. sept. 1862, s. 1-2, 5.sept. 1862, s. 1-2.

⁷⁷⁾ K dejopisu hárbu slovenského, Sokol 3, 1864, č. 13-15, 18-19.

⁷⁸⁾ Anonymus Belae regis notarius, Pešťbud. vedomosti, 18.febr. 1862, s. 1-2; Rozbor niektorých domácich prameňov histórie Uhorska. I., Šimon K i s a n s k ý, Slovesnost III., 1865, č. 13-20.; II. Anonymus notarius, Slovesnost III., 1865, č. 21-24.

⁷⁹⁾ Úradní jazyk v Uhorskej a vzťahovanie sa maďarismu podľa Corpus Juris Hungarici, Pešťbud. vedomosti, 9.mája 1862, s. 1-2, 13.mája 1862, s. 1-3, 16.mája 1862, s. 1-3 20.mája 1862, s. 2-3, 23.mája 1862, s. 1-2.

⁸⁰⁾ Trudoviny k dejopisu slovansko-obradnej cirkve v Uhorsku. Slovesnost 1, 1863, č. 13, 17-24; Slovesnost 2, 1874, č. 1, 2, 12, 14, 16-17, 19, 21-22, 24, 26, 28, 38-44; Slovesnost 3, 1875, č. 1.

⁸¹⁾ V rukopisnej pozostalosti P. Kellnera by sa mali nachádzať rukopisy viacerých historických prác.

val k odmietaniu princípu historického práva pri riešení štátoprávnych otázok Rakúska a Uhorska v ňom. Konštatoval, že "staré historické právo slabou je pavázou oproti napred postupujúcej idey národnosti".⁸²⁾ Vyčítal maďarským politikom, že nie sú schopní povzniesť sa od svojho Corpus juris Hungarici k vyššiemu mravnému právu a že "starým historickým bezprávím chcú oživotvoriť epochu nového maďarského práva".⁸³⁾ V polemike s časopisom Kraján bránil Pragmatickú sankciu, že táto nie je založená len na historickom práve, ale aj na zákone mravnom.⁸⁴⁾ Odmietanie historického práva v rokoch 1866-1867 v slovenských politických kruhoch súviselo najmä s tým, že sa slovenská verejnosť vždy viacej a viacej presviedčala o tom, že čoskoro dôjde k vyrovnaniu rakúskych a maďarských vládúcich tried práve na základe historického práva v interpretácii maďarských vládúcich tried. Odpor slovenských národovcov proti historickému právu azda najextrémnejšie vyjadril Karol Halenay (1823-1885), ktorý ho nazval "durným, neúrodným, nehistorickým heslom... luciferom ozaj len do bahna a močiara privodiacim".⁸⁵⁾ Tvrdil, že princíp historického práva je práve historicky neudržateľný, lebo história v istej epoche vždy dáva právo istému záujmu existovať, že história je nepretržitým procesom vývoja, ustavičným procesom rodenia, preporodu, dozrievania a umierania dvoch protirečivých síl: všetko čo patrí životu, víťazí a čo patrí proti životu, odumiera. V mene nepretržitého procesu vývoja žiadal permanentné právo histórie odoberať a dávať práva v súčasnosti i v budúcnosti a nezotrvávať na tomto práve histórie len pre minulosť. Vyčítal Čechom a Chorvátom, že sa kvôli historickému právu spájajú s Maďarmi a Nemcami. Týmto zase vyčítal, že si z historického práva vyvodzujú privilégia v štátnom, občianskom a cirkevnom živote a že ostatné národy odsudzujú k poddanskej službe. Pre riešenie budúcnosti Rakúskej ríše navrhoval myšlienku federácie národov.⁸⁶⁾

ÚVAHY O NEJSTARŠÍCH DEJINÁCH UHORSKÉHO ŠTÁTU

Do zápasu proti maďarskej interpretácii historického práva sa pred rokom 1867 zapojili aj významní slovenskí historici František V. Sasinek

⁸²⁾ Od Trstia, Peštbud. vedomosti, 24. júla 1866, s. 1-2.

⁸³⁾ Tamže.

⁸⁴⁾ Od Trstia, Peštbud. vedomosti, 24. aug. 1866, s. 1-2.

⁸⁵⁾ K.H. (Halenay K.), Z Novohradu, Peštbud. vedomosti, 21. septe. 1866, s. 2-3.

⁸⁶⁾ Tamže.

a Jonáš Záborský. F.V. Sasinek odmietal maďarskú interpretáciu historického práva, pretože sa nezakladá na vedeckej histórii uhorského štátu, ale len na nekritických kronikách a maďarskej nacionalistickej historiografii 18. a 19. storočia. F.V. Sasinek sa zameriaval najmä na dokázanie, že Maďari si Slovensko do roku 1000 nevybojovali, nepodmanili a ním nevládli, takže do roku 1000 ani žiadneho práva historického nad Slovenskom nezískali. S odvolaním sa na prameň Konštantína Porfyrogeneta tvrdil, že Slováci "boli priatelia Maďarov, nie ale natio subjecta, tým menej fogoly nép, pór nép atď. Maďarov, jako to Horváth István vo svojom A Szlovinokról spisku natáral a nevedomci tárajú".⁸⁷⁾ F.V. Sasinek sa pri svojich hypotézach opieral o historické pramene, najmä však na Monumenta Poloniae historica (Lvov 1864), podľa ktorých Slovensko roku 1000 patrilo alebo Poľsku, alebo českému kniežatstvu Boleslavovi II., alebo bolo samostatnou provinciou. F.V. Sasinek považuje za najpravdepodobnejšie, že Slovensko bolo samostatnou provinciou. Na základe listiny pražského arcibiskupstva z roku 973, hebrejského listu z roku 959, diela Konštantína Porfyrogeneta, ale aj kroniky Jána z Turca dokazuje, že Maďari nevládli nad Slovenskom, ktoré roku 1000 bolo neodvislou provinciou. Na základe hypotézy o jednotnom kniežacom pôvode poľského Boleslava a uhorského Štefana (podľa Sasinka boli bratrancí) sa Slovensko stalo súčasťou Uhorska až roku 1046, keď sa vládca slovenskej provincie, resp. vojvodca Ladislav stal kráľom Uhorska. Aj po začlenení do Uhorska Slovensko bolo osobitným vojvodstvom a F.V. Sasinek uvádza celú postupnosť vojvodcov Slovenska: Procní, Imrich, Damoslav, Belo (brat Ondreja), Mizcislav, Ladislav, Salamon. F.V. Sasinek predpokladal, že pre začlenenie Slovenska do Uhorska ako do reálnej únie existovala akási zmluva, ktorá zabezpečovala existenciu samostatného slovenského kniežatstva i naďalej, čo dokazuje aj štátny znak Slovenska.⁸⁸⁾

Proti týmto historickým hypotézam F.V. Sasinka,⁸⁹⁾ do značnej miery poznačeným slovenským obrodeneckým romantizmom vystúpil Jonáš Záborský. Vyčítal F.V. Sasinkovi, že si mátie pojmy nitrianskeho kniežatstva, provincie Vagi, ruského kniežatstva Ruggia a vojvodiny kráľovičov. Upozornil najmä na to, že nitrianske kniežatstvo sa v 10. storočí stalo zápa-

⁸⁷⁾ S a s i n e k, Historické právo Maďarov, Pešťbud. vedomosti, 24. okt. 1865, s. 1-2, 27. okt. 1865, s. 2, 31. okt. 1865, s. 2, 3. nov. 1865, s. 2, 7. nov. 1865, s. 2-3, 10. nov. 1865, s. 2-3.

⁸⁸⁾ S a s i n e k, Vojvodina kráľovičov uhorských, Pešťbud. vedomosti, 21. nov. 1865, s. 1-2.

⁸⁹⁾ F.V. S a s i n e k uverejnil v tej dobe viac článkov k tejto tematike: Úradnia mluva v Uhorsku. Pešťbud. vedomosti 2. júna 1865, s. 3; Stará rovnoprávnosť v Uhorsku. Pešťbud. vedomosti 6. júna 1865, s. 2; Historické právo, Pešťbud. vedomosti, 21. júla 1865, s. 2-3, 25. júla 1865, s. 2, a ďalšie.

šišťom medzi Maďarmi, Čechmi a Poliakmi. Uznal, že podľa listiny pražského biskupa roku 973 Považie patrilo k českému kniežatstvu a potom Boleslavovi Chrabrému, ale už roku 998 bolo súčasťou Uhorska. Dôkazom pre toto tvrdenie mu bola interpretácia kroniky Jána z Turca. J. Záborský nepovažoval za rozumné pre slovenskú historiografiu opierať sa na poľské kroniky, lebo sú menej vieryhodné ako uhorské⁹⁰⁾ (okrem Anonyma). F.V. Sasinek odmietol síce výhrady J. Záborského a i naďalej tvrdil, že Veľkomoravská ríša sa roku 907 rozpadla pre nesvornosť Svätoplukových synov a že sa stala súčasťou Uhorska až v 11.storočí. Proti obvineniu J. Záborského, že jeho hypotézy nie sú dosť vedecké, sa F.V. Sasinek bránil takto: "Moja mienka nie je dáka sebecká paradoxia, lež národu potrebná zásada nepodmanenia skrze kmen maďarský. Jestli bych teda s touto mienkou neprerazil nikdy, - jako p. Z. hovorí - nuž aspoň laudanda voluntas."⁹¹⁾ Takto sa F.V. Sasinek sám stavia do pozície politizujúceho historika proti vedeckému historikovi J. Záborskému. Dôkazom vedeckejšieho prístupu J. Záborského k histórii slovenskej národnej otázky je aj jeho pravdivá téza, že novodobý pojem národa u Slovákov možno použiť až na začiatky ich národného obrodzenia v polovici 18.storočia.⁹²⁾

V rokoch 1868 - 1872 sa v slovenskej právnehistorickej publicistike prejavil Jozef Hložný (1836-1888?) pod pseudonymom Hložanský.⁹³⁾ V svojich historickopolitických úvahách sa zamerával najmä na dejiny Veľkej Moravy a osobitnú pozornosť venoval otázkam štátu a práva Veľkomoravskej ríše. Na základe pomerne širokého okruhu historických kroník a dobovej literatúry pokúsil sa rekonštruovať tak geografický rozsah Veľkomoravskej ríše ako aj jej vnútorné zriadenie. Jeho zásluhou sa do interpretácie dejín štátu a práva na území Veľkej Moravy a neskoršie Uhorska zapojili ruské historické pramene, ale aj dobová právnehistorická ruská literatúra. Na širokom pramennom základe J. Hložný vypracoval hypotézu, že Veľkomoravská ríša bola federálnym zväzkom troch relatívne samostatných kniežatstiev - (marchíí), a to Pannonského so sídlom v zadunajskom Belehrade, Čiernouhorského so sídlom v zatiskom Belehrade (Gyulafehérvár) a Bielouhorského so sídlom v Nitre. Vyslovil hypotézu, že Biele Uhorsko sa rozprestieralo od rieky Tisy až po rieku Moravu a na juh po

⁹⁰⁾ Z á b o r s k ý J., Poznamenania ku článku "Historické právo Maďarov", Pešťbud. vedomosti, 1.dec. 1865, s. 2-3.

⁹¹⁾ S a s i n e k, Na poznamenania ku článku "Historické právo Maďarov", Pešťbud. vedomosti, 22.dec. 1865, s. 2-3.

⁹²⁾ J. Z. (Záborský J.), Kedy Slováci počali cítiť sa národom, Pešťbud. vedomosti, 10.dec. 1867, s. 1-2.

⁹³⁾ M a t e j k o Q., Jozef Hložanský, Slov. pohľady 68, 1942, č. 6-7, s. 372-385.

rieku Ipeľ a Slanú, teda tvorilo územie Slovenska podľa terajších predstav. J. Hložný ďalším štúdiom historických prameňov vyslovil hypotézu, že toto trojité členenie Veľkej Moravy a neskoršie Uhorska ostalo v platnosti do roku 1723.⁹⁴⁾

Svoje úvahy o vnútornom usporiadaní Veľkej Moravy ako štátu opieral o juhoslovanský prameň Presbytera Dioklejského (žil okolo roku 1170), ktorý na základe Metodovej knihy v latinskom spise popísal vnútornú správu ríše Svätopluka I. (870-894). Podľa toho Svätopluk I. v každej z troch spomínaných provincií (marchií) ustanovil niektorého zo svojich bratov alebo príslušníkov rodiny za bána a za županov a stotníkov najlepších mužov z týchto provincií. Každý bán mal pod sebou 7 stotníkov, ktorí boli sudcami, vyberali dane, odovzdávali ich bánovi, ktorý polovicu odovzdal vládárovi a polovicu si ponechal pre seba. Župani mali prideleného stotníka, ktorý mal na starosti sudcovské povinnosti. J. Hložný považoval toto svedectvo juhoslovanského letopisca za mimoriadne vážne z hľadiska dejín uhorského štátu a práva. Podľa neho bez svedectva juhoslovanského letopiscu nemožno porozumieť zákonom Corpus juris Hungarici do roku 1300 najmä tam, kde sa hovorí o vnútornej organizácii uhorského štátu (provincie, župy, župani, stotníci, pristaldovia, biložníci a pod.). Takto prichádza k uzáveru, že ústava uhorského štátu nemá svoj pôvod v dobe panovania Štefana I., ale v dobe panovania Svätopluka I.

J. Hložný vyslovil hypotézu, že maďarské kmene nedošli na územie Veľkej Moravy, neskoršieho Uhorska ako výbojcovia a neobsadili túto zem po víťazných bitkách, ale ako pomocné, nájomné, služobné vojsko, ktoré za vykonané služby dostalo povolenie usadiť sa v tejto krajine. Túto hypotézu ďalej rozviedol, že Veľkomoravská ríša sa nerozpadla pod tlakom maďarských kmeňov, ale v dôsledku rozporov jednotlivých jej častí. V tom istom zmysle po slovansko-nemeckej bitke pri Bratislave roku 907 sa Slovensko (Biele Uhorsko) dostalo pod nadvládu českých a poľských kniežat, približne do roku 1030, keď slovenskí veľmoži uzavreli zmluvu so Štefanom I., kráľom v Pannonskej a Čiernouhorskej provincii. Podľa J. Hložného podobnú zmluvu uzavreli čiernouhorskí veľmoži so Štefanom I. roku 1002.⁹⁵⁾

⁹⁴⁾ (Ž) (Hložný J.): Historia národa slovenského. Pešťbud. vedomosti 6.marca 1868, s. 1; (Ž) (Hložný J.): Historia uhorského slovenstva. Pešťbud. vedomosti, 31.marca 1868, s. 2.

⁹⁵⁾ (Hložný J.), Rozhľad po historii kráľovstva uhorského od r. 890 do r. 1300, Biele Uhorska 1, 1868, č. 1, s. 6-13, č. 2, s. 17-25, 1872, č. 6, s. 81-88. - Názory J. Hložného spropagoval R o v n ý (Zigmundík J.): Či Maďari zaujali Uhorsko a či založili uhorský štát? Trnava 1923, 64 s. Táto brožúrka vznikla roku 1896, Národné noviny ju v tom čase z obáv pred cenzúrou neuverejnili a roku 1901 ju uverejnili Amerikánsko-slovenské noviny.

J. Hložný na základe svojich historickopolitických hypotéz sformuloval pozoruhodný návrh na slovenský politický program. Navrhoval obnoviť a zmodernizovať historickú ústavu Veľkej Moravy, resp. Uhorska (restitutio in integrum) a obnoviť federatívny zväz jednotlivých provincií, ktoré by mali podobnú autonómiu ako za čias Svätopluka I. a Štefana I. Pre rozdelenie uhorského štátu na jednotlivé časti navrhoval rozdeliť Uhorsko na pôvodné 3 časti. Tým čiastočne protirečil požiadavke slovenského Okolia, odvodzovanej na základe pojmu Partes superiores v Corpus juris Hungarici. Za základný princíp štátnej idey Uhorska považoval myšlienku federalizmu a historickú kontinuitu štátneho práva Uhorska členil na tri epochy: epocha Svätopluka I. až do vymretia dynastie "Mojmírovsko-Árpádovskej", teda v rokoch 890-1300, epocha feudálnej rozdrobenosti s prímieskami umierneného centralizmu, v rokoch 1300-1848 a epocha extrémneho centralizmu v rokoch 1848-1867. Na základe federatívneho usporiadania Uhorska predpokladal územnú i národnú autonómiu Slovenska a Slovákov so zdôraznením historickej opodstatnenosti suverenity slovenského národa, ktorý zo všetkých národov uhorských má najväčší počet zemanstva.⁹⁶⁾

Názory a návrhy J. Hložného sa dostali na verejnosť v dobe, keď aktivita slovenských politikov upadala v dôsledku rozporov v slovenskom politickom tábore, ale i v dôsledku celkového neúspechu slovenskej politiky v rokoch 1860-1875. Preto jeho názory sa posudzovali ako príliš subjektívne a od osoby, ktorá nepatrila ani do starej, ani do novej školy slovenskej. Treba však objektívne konštatovať, že najmä z hľadiska slovenských dejín štátu a práva rozšíril pramennú základňu i problematiku slovenského národného programu a svoje návrhy zakladal viac na svojom historickom výskume ako na aktuálnej potrebe politickej taktiky a stratégie.

MIESTO PRÁVNEHISTORICKEJ ARGUMENTÁCIE V SLOVENSKOM NÁRODNOM ŽIVOTE V POLOVICI 19. STOROČIA

Programy buržoáznedemokratickej revolúcie stredoeurópskych národov v rokoch 1848-1849 vychádzali väčšinou z prirodzeného práva, so zdôrazňovaním princípu národnosti. Tak tomu bolo aj v maďarskej revolúcii, aj v revolučných požiadavkách českej a slovenskej národnej buržoázie v týchto rokoch. Po porážke revolučného hnutia v Rakúsku sa už roku 1850 hlásili predstavitelia maďarských konzervatívnych kruhov s princípom historic-

⁹⁶⁾ (Hložný J.), Naša vnútorná politika, Biele Uhorsko 1, 1869, č. 3, s. 44-47.

kého práva a postupne sa tento princíp uplatnil v politických hnutiach väčšiny národov Rakúskej ríše. V októbrovom diplome z roku 1860 sa tento princíp stal východiskom pre riešenie vnútorného usporiadania Rakúskej ríše najmä pod vplyvom maďarskej, rakúskej, ale i českej konzervatívnej aristokracie. Primerane tomu došlo k principiálnemu presunu v ideológii národného hnutia. Konzervatívne ponímané historické právo v kruhoch maďarskej aristokracie stalo sa dobrým prísľubom pre riešenie ústavného postavenia Uhorska v Rakúskej ríši a pre zachovanie hospodárskych a politických pozícií pre bývalé vládnuce triedy Uhorska pred rokom 1848. Preto sa v maďarskom štátoprávnom myslení tak rýchle uplatnili princípy historického práva, právnej kontinuity a ďalších konštrukcií z toho vyplývajúcich. Maďarské konzervatívne kruhy vo Viedni pripravovali rakúsko-maďarské vyrovnanie a podporu vedúcich vrstiev maďarského národa získali zdôrazňovaním kontinuity maďarského štátoprávneho myslenia prisvojovaním si všetkých výhod feudálneho uhorského národa pre etnický maďarský národ v zjavnej alebo zastretej forme. Preto si konzervatívne kruhy tak ľahko získali politickú podporu bývalých revolučných kruhov maďarskej liberálnej buržoázie a statkárskej triedy. Aj v českom politickom živote došlo pod vplyvom celkového politického vývoja v Rakúsku k triednym a ideologickým presunom od princípu prirodzeného práva národnosti k historickým právam českého štátu. Preto sa pri formovaní českého národného programu začali uplatňovať názory konzervatívnych kruhov aristokracie a českej buržoázie. Proces formovania českého národného programu nakoniec vyznel v syntézu prirodzenoprávného princípu národnosti a historického práva.⁹⁷⁾ Podobný proces nastal aj v kruhoch slovenských národovcov a politikov. Pre uplatnenie prirodzenoprávných požiadaviek slovenského národa v štátnom, politickom a kultúrnom živote Rakúska, resp. Uhorska začali hľadať právnehistorické argumenty. Pri porovnaní s postavením maďarského, českého, chorvátskeho a pod. národa v minulosti predstavitelia slovenských národných požiadaviek boli v značnej nevýhode: niektoré otázky štátoprávnej osobitosti Slovenska v minulosti boli dosť hmlisté (údelné kniežatstvo) a slovenská národná reprezentácia stratila aristokraciu a zemanstvo, ktoré najmä pod vplyvom maďarského štátoprávneho myslenia, ale i mocensko-politického vývoja Uhorska prešli z pozícií feudálneho uhorského národa do maďarského etnického národa. Slovenskí národovci a politici napriek tomu nastolili veľa argumentov právnehistorického obsahu, ktoré sledovali u-

⁹⁷⁾ U r f u s V., Český štátoprávni program na rozhraní let 1860-1861 a jeho ideové složky, Právnehistorické studie 8, Praha 1862, s. 127 - 172; U r f u s V., Die Ausprägung der Idee des historischen böhmischen Staatsrechtes in der sechziger Jahren des 19. Jahrhunderts und der österreichisch-ungarische Dualismus. - In: Der österreichisch-ungarische Ausgleich 1867. Bratislava 1971, s. 545-554.

pevnenie slovenského národa v reorganizovanej Rakúskej ríši, resp. v Uhorsku, ktoré by zabezpečili slovenskému národu všetky podmienky pre jeho národný, kultúrny, hospodársky a politický rozvoj. Rozpracovávanie právnehistorickej argumentácie slovenského národného programu tedy úzko súviselo s politickými udalosťami okolo rakúsko-maďarského vyrovnania a výsledky týchto snáh slovenských národovcov a politikov možno objektívne zhodnotiť len v súvislosti s vývojom týchto politických udalostí a so štátoprávnym myslením a politickým konaním vedúcich politikov maďarského, českého, chorvatského a pod. národa v tej dobe.⁹⁸⁾

Už základné rozloženie politických síl z triedneho hľadiska ukazuje, že nositeľom právnehistorickej argumentácie u Maďarov, Čechov, rakúskych Nemcov, Chorvátov a pod. boli predstavitelia aristokracie, zemanstva a veľkoburžoázie. U Slovákov nositeľmi týchto myšlienok sa stali inteligenti väčšinou maloburžoázneho pôvodu, čo sa nutne muselo prejaviť tak na ich štátoprávnom myslení, ako aj na aplikácii týchto myšlienok v praktickej politike. Práve ich triedna determinovanosť nedovolila rozvinúť právnehistorickú koncepciu slovenského národného programu ináč ako v kompromise s prirodzenoprávnymi princípmi a len do takej miery, aby obidva princípy mohli byť v súlade. Súčasne ale pre ich triednu determinovanosť sa ani prirodzenoprávna ani právnehistorická časť slovenského národného programu nemohla uplatniť v praktickej politike. Na druhej strane však práve táto triedna determinovanosť umožnila rozvinúť tak prirodzenoprávne ako právnehistorické slovenské myslenie v oveľa pokrokovejšom duchu ako myslenie vládnúcich tried maďarského alebo českého národa. Pokrokovosť štátoprávneho myslenia slovenských národovcov a politikov v tej dobe je evidentná aj napriek tomu, že v svojom maloburžoáznom prístupe k riešeniu nastolených otázok boli poplatní idealistickej ideológii a filozofii a v reálnej politike sa často spoliehali na pomoc triedne cudzích konzervatívnych, až reakčných kruhov vo Viedni alebo v radoch cirkevnej hierarchie. Vyplývalo to z istej politickej ne-skúsenosti slovenskej inteligencie, ktorá pri presadzovaní slovenského národného programu väčšinou nepočítala s mocenským činiteľom v politike, ale spoliehala sa na to, že objektívna alebo objektívnejšia pravda je vždy pravda. Neuvedomili si, že zjavné bezprávie alebo nepravda sa vplyvom moci môže trvalejšie uplatniť v politickom a spoločenskom živote. Tým menej predpokládali, že nepravda a bezprávie môže znamenať po-

⁹⁸⁾ Z rozsahových dôvodov sme z tohto príspevku vyčlenili porovnanie slovenských právnehistorických úvah s prácami F. Deáka o právnej kontinuite, Pragmatickej sankcii atď. a s prácami F. Palackého, najmä s jeho Ideou státu Rakouského (1865). Tu len upozorňujeme na článok H a n á k P., Deák husvéti cikkének elözményei. Történelmi szemle 17, 1974, č. 4, s. 565 - 589, v ktorom sa práca F. Deáka Adalékok a magyar közjoghoz (1865) nazýva "majstrovským dielom politického citu a taktickej pohotovosti" a Deákova interpretácia Pragmatickej sankcie sa charakterizuje ako "dost elastic-ká".

krok pri organizácii spoločnosti v štáte. Nevedeli, že v politickom boji nikto nikomu nič nedaruje v mene takého hesla, ako je právo národa alebo historická pravda. Slovenský národ v polovici 19.storočia nemal však v svojich radoch takú vládnu triedu, ktorá by sa bola mohla stať partnerom pri presadzovaní novodobého národného programu v zápase s vládnúcimi triedami maďarského alebo chorvátskeho národa.⁹⁹⁾

K pokrokovosti štátoprávneho myslenia slovenských národovcov a politikov v polovici 19.storočia patrí aj to, že podrobili politický a národný program buržoázneho maďarského národa kritike z pozícií buržoáznej triedy nemaďarských národov v Uhorsku, usilujúcich sa o skutočne demokratické usporiadanie uhorského štátu. Táto kritika z pozície inej triedy ako aristokraticko-statkárskej nebola celkom uvedomelá. Slovenskí inteligenti v tom čase ešte nedospeli na taký stupeň poznania, aby v kategóriách štátu, práva, národa videli triedny moment, moment moci, moment triedneho boja. A keď aj videli a v svojich úvahách na to upozorňovali, považovali tento jav na strane protivníka za eticky odsúdeniahodný a nie za zákonitý prejav triednomocenského zápasu. Až neskôršie na prelome 19. a 20.storočia slovenskí inteligenti dospeli k takémuto poznaniu pod vplyvom dlhoročných skúseností, keď maďarské vládnuce triedy mohli bez trestne porušovať všeobecné právne (a vedecké) princípy, dokonca aj vlastné zákony (národnostný zákon) bez akýchkoľvek (okrem snád mravných) dôsledkov. K objektívnejšiemu triednemu poznaniu týchto kategórií došiel napr. S. Hurban-Vajanský, keď aj v rímskom práve nevidel ideál práva, ale prejav triednej moci vládnúcich tried rímskeho impéria.¹⁰⁰⁾

Slovenské národné snahy, či už na základe prirodzeného alebo historického práva, utrpeli v rakúsko-maďarskom vyrovnaní roku 1867, v národnostnom zákone z roku 1868 a nakoniec v rokoch 1874-1875 zákazom činnosti Matice slovenskej a slovenských gymnázií veľkú porážku. Dosah tejto porážky pre slovenský národný program a jeho právnehistorické princípy bol tým väčší, že vládnuce triedy maďarského národa po upevnení svojej moci po roku 1867 v svojom maďarskom nacionalizme (ba až šovinizme) použili slovenskú formuláciu právnehistorických princíпов za podklad administratívnych rezortných opatrení proti osobným a inštitucionálnym nositeľom týchto názorov. Béla Grünwald, podžupan Zvolenskej župy a poslanec maďarského parlamentu roku 1874 obvinil Maticu slovenskú z protizákonnej činnosti, lebo vyvíjala politickú činnosť, a tým porušuje svoje vlastné stanovy. Politickú činnosť Matice slovenskej o.i. videl najmä v tom, že v matičných publikáciách sa za 11 rokov uverejní-

⁹⁹⁾ C s i z m a d i s A. a kol., Magyar állam- és jogtörténet, Budapest 1972, s. 414.

¹⁰⁰⁾ (Hurban-Vajanský S.), Národnosť, Nár. noviny, 20.okt. 1906, s.1.

lo 108 článkov a z nich sa 70 zameralo na problematiku "maďarských" dejín so sledovaním týchto cieľov:

- a) články, ktoré sa zaoberali obdobím pred príchodom Maďarov do Strednej Európy líčili Maďarov ako neľudských barbarov, aby tým vyvolali v slovenskom čitateľovi opovrhovanie a nenávisť proti Maďarom a na druhej strane Slovákov líčili ako ľudí vysokej kultúry, šľachetného charakteru s tým, že ich najväčším nešťastím bolo to, že ich barbar-skí a polodivokí Maďari podmanili;
- b) články, ktoré líčili Maďarov ako ľud neschopný osobitnej kultúry a že Maďari získali základy kultúrneho života od Slovákov;
- c) ďalšia skupina článkov šířila myšlienku solidarity slovanských národov, ktorá speje nutne k zničeniu Maďarov;
- d) články, v ktorých sa dokazovalo, že Maďari po príchode do Strednej Európy si nepodmanili Slovákov, ale že Slováci mali samostatné kniežatstvo aj za Štefana I. do roku 1025, ba aj neskoršie, že Imrich, Aba a ďalší boli slovenskými kniežatmi, že Matúš Čák Trenčianský bol slovenským národným hrdinom, ktorý bojoval za slobodu Slovákov proti maďarskému kráľovi a že slovenská sloboda utrpela porážku až pri Rozhanovciach. Cieľom týchto článkov bolo vzbudiť v Slovákov pocit národnej osobitosti (čo podľa Grünwalda v skutočnosti neexistuje), aby rozdrobili jednotné dejiny maďarského štátu, ktoré nepoznajú osobitné slovenské dejiny, aby oslabili v občanoch maďarského štátu solidaritu na základe spoločných dejín, čo tvorí hlavnú silu maďarského štátu a aby týmito falošnými údajmi dokázali oprávnenosť panslávov v martinskom Memorande na samostatné územie;
- e) články, v ktorých sa dokazovalo, že medzi Slovákami a Maďarmi nikdy nepanoval mier, ale neustále národnostné rozpory a Slovákov predstavili ako otrokov, ktorí síce trpeli útlak, ale sústavne sa sťažovali proti maďarskému útlaku a despotizmu.¹⁰¹⁾

B. Grünwald skutočne vymenoval všetky tézy historického a právnehistorického zamerania v slovenskej publicistike v rokoch 1860-1872, pravda, v príslušnom nacionalistickom zafarbení. Preto dospel k uzáveru, že všetky tieto úvahy sú skôr "štvavé úvodníky" ako historické pojednania. Matica slovenská tým, že ich uverejnila, vyvíjala politickú činnosť, porušila svoje stanovy, a preto treba prijať proti nej príslušné administratívne opatrenia, čo sa v skutočnosti aj stalo.

Napriek tomu, že dobová maďarská politická publicistika v dobe zverejnenia nezobrala na vedomie väčšinu z úvah slovenských politikov a národovcov, i napriek tomu, že ich budapeštianska vláda po udaní Bélu Grünwalda odsúdila ako protištátne a nevedecké, predsa jadro týchto myš-

¹⁰¹⁾ Grünwald B., A Felvidék, Budapest 1878, s. 67-88.

lienok sa stalo po odstupe času zdravým východiskom tak pri riešení otázok slovenskej národnej histórie, ako aj pri formovaní slovenského štátoprávneho programu v 20.storočí. Stalo sa tak najmä preto, že základné otázky spomínaných úvah nastoľoval sám život v zápase o existenciu a základné práva slovenského národa. Ukázalo sa, že slovenskí politici a národovci polovice 19.storočia si nielen uvedomovali otvorené otázky harmonického rozvoja slovenského národa v národnej, politickej, štátnej, kultúrnej a hospodárskej oblasti, ale primerane svojmu vzdelaniu a celkovej politicko-kultúrnej atmosfére doby sa pokúsili otvorené otázky osvetliť a svoje stanovisko zapojiť do slovenského národného programu. Je až obdivuhodné, že pri všetkých vecných a formálnych nedostatkoch týchto úvah, pri značnej idealizácii štátneho života Veľkej Moravy a začiatkov Uhorska sa autorom bez profesionálneho právnepolitického a historického vzdelania, bez akejkoľvek akadémie vied a univerzít podarilo zhrnúť základnú problematiku národných dejín štátu a práva na širokej pramennej základni a v kontexte s dobovou odbornou literatúrou maďarskou, rakúskou, českou, poľskou a ruskou.¹⁰²⁾ Všetky nami spomínané úvahy sa stali trvalou časťou slovenskej národnej historiografie.

Nastolené otázky právnehistorického charakteru v polovici 19.storočia sa stali opäť aktuálne začiatkom 20.storočia a najmä v rokoch 1918/1919 pri vzniku Československej republiky na základe princípu prirodzeného práva, ale so značným zreteľom na historický vývoj českého a slovenského národa. Nastolené otázky zo slovenských dejín štátu a práva sa opätovne rozpracovávali v prácach českých historikov¹⁰³⁾ i právnych historikov¹⁰⁴⁾ a väčšinou potvrdzovali základné jadro úvah slovenských politikov a národovcov v polovici 19.storočia. Vedecnosť tohto jadra potvrdila aj súčasná slovenská marxistická historiografia¹⁰⁵⁾ na základe najnovších výskumov o Veľkomoravskej ríši, o mieste Slovenska v dejinách uhorského štátu, a to v širokej konfrontácii s dejinami európskych národov, najmä národa českého a maďarského.¹⁰⁶⁾

¹⁰²⁾ Napr. J. Hložný sa odvoláva na dielo ruského liberálne-buržoázneho právneho historika K.K. K a v e l i n a, Vzgljad na juridičeskij byt drevnej Rosii, Moskva 1847.

¹⁰³⁾ C h a l o u p e c k ý V., Staré Slovensko, Bratislava 1923.

¹⁰⁴⁾ K a d l e c K., Uhry a historické právo, Prúdy 9, 1925, č. 5, s. 262-273.

¹⁰⁵⁾ Přehled československých dějin, I., Praha 1958, s. 90-91.

¹⁰⁶⁾ V tejto práci sme sa nedotkli úvah slovenských politikov, ktorí jednoznačne odmietali princíp historického práva, historicko-politickej individuality a riešenie postavenia Slovákov videli len na základe princípu národnej rovnoprávnosti a princípu prirodzeného práva. Preto sme sa nedotkli úvah J. Francisciho, J.M. Hurbana, V. Paulínyho-Totha a ďalších.

DIE RECHTSHISTORISCHE ARGUMENTATION IM SLOWAKISCHEN NATIONALEN PROGRAMM IN DER MITTE DES 19. JAHRHUNDERTS

Michal Potemra

Zusammenfassung

Die slowakische marxistische Historiographie erklärt die Formung des staatsrechtlichen Teiles des slowakischen nationalen Programms in der Mitte des 19. Jahrhunderts aufgrund des Naturrechts als einzigen realen Ausgangspunktes für die Erneuerung des slowakischen Volkes, das beinahe tausend Jahre keinen eigenen Staat hatte. In der Studie wird dieser naturrechtliche Ausgangspunkt des slowakischen nationalen Programms sowohl vom philosophisch-juristischen, als auch vom historischen Aspekt aus präzisiert und um eine weitere historische und rechtsgeschichtliche Argumentation erweitert, die die slowakischen nationalen und politischen Funktionäre in der Mitte des 19. Jahrhunderts zur Unterstützung ihres eigenen staatsrechtlichen Programms heranzogen: ebenso im Interesse des Prinzips der Gleichberechtigung der Völker in Österreich, bzw. in Ungarn, wie auch im Interesse der Anerkennung des slowakischen Volkes als historisch-politische Individualität. Das Prinzip des historischen Rechtes im slowakischen nationalen Programm bildete eine Ergänzung des naturrechtlichen Prinzips und gipfelte in konkreten staatsrechtlichen Postulaten der Slowaken einmal in der Richtung einer Föderalisierung der historischen Völker (unter diesen auch des slowakischen) oder der historisch-politischen Individualitäten, ein anderes Mal in der Richtung einer Zentralisierung Österreichs bei Wahrung des Rechtes des slowakischen Volkes auf eine eigenständige nationale, politische und kulturelle Entwicklung. In der Studie wird die slowakische politische Publizistik in den Jahren 1860 - 1868 unter besonderer Berücksichtigung der staatsrechtlichen Problematik des slowakischen nationalen Programms verfolgt. In diesem Rahmen werden die rechtsphilosophischen und verfassungsrechtlichen Erwägungen (insbesondere die Konzeption der Pragmatischen Sanktion) von Dr. Jan Mally-Dusarov, die Erwägungen von Peter Kellner - Z. Hostinsky über die Konzeption der Geschichte des ungarischen Staates, die Arbeiten von F.V. Sasinek und J. Zaborsky über die älteste Geschichte des ungarischen Staates sowie die historisch-politischen Erwägungen von Jozef Hložný-Hložanský analysiert. Diese Autoren machten sich nämlich in den Jahren 1860-1868 am meisten um die Entwicklung des rechts-

historischen Denkens in der Slowakei verdient. Alle hier vorgebrachten grundlegenden Fragen des staatsrechtlichen Programms der Slowaken führten zur Lösung des Problems der Beziehung zwischen dem Naturrecht und dem positiven Recht, der Beziehung zwischen dem positiven und dem historischen Recht, aber auch zur Lösung des Problems der Geschichtlichkeit des slowakischen Volkes in Ungarn und seines Anteils am Aufbau des ungarischen Staates von den ältesten Zeiten bis zum 19. Jahrhundert. Alle vorgebrachten Fragen der slowakischen Staats- und Rechtsgeschichte wurden in der Polemik mit der ungarischen politischen Literatur und der politischen Praxis in den Jahren 1860-1868, aber auch im Hinblick auf die Entwicklung des staatsrechtlichen Denkens im tschechischen nationalen Programm gelöst. Die Erwägungen der slowakischen Patrioten hatten publizistischen Charakter und dienten den aktuellen Erfordernissen der slowakischen Politik. Ungeachtet der Irrtümer und Unzulänglichkeiten, die sich insbesondere aus dem ungenügenden Entwicklungsstand der staatsrechtlichen Kultur der Slowaken in dieser Periode sowie aus der Abhängigkeit vom ähnlichen Vorgehen bei allen europäischen Nationen dieser Zeit ergaben, gelang es den slowakischen Patrioten, auch auf dieser Plattform einen gesunden Kern für das staatsrechtliche Programm der Slowaken zu schaffen, der einer Kritik sowohl vom Standpunkt des allgemeinen Fortschritts des europäischen staatsrechtlichen Denkens, als auch vom Standpunkt der Formung des slowakischen politischen Programms für den gesamten nationalen Befreiungskampf der Slowaken bis zur Entstehung der Tschechoslowakischen Republik und vom Standpunkt der Entfaltung der slowakischen Historiographie einerseits im Bereich der allgemeinen Nationalgeschichte, andererseits im Bereich der slowakischen Staats- und Rechtsgeschichte standzuhalten vermag. Dies geschah so insbesondere deshalb, weil sich die slowakischen Patrioten im untersuchten Zeitraum nur die grundlegenden Forderungen für die Existenz und Entwicklung des slowakischen Volkes zum Ziel gesetzt und als nichtherrschende Nation "am eigenen Leib" die logische, historische und politische Schwäche des staatsrechtlichen Denkens der herrschenden ungarischen Nation empfunden hatten.